

INTERPRETATIO. Cretio et bonorum possessio antiquo iure a praetoribus petebatur: quod explanari opus non est, quia legibus utrumque sublatum est. Et ideo infans, licet loqui non possit, tamen hereditatem sibi debitam capit, cui morienti pater aut qui proximus fuerit ex lege succedit.

- 2¹) IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. AD SENATVM. Si infanti, id est minori 5 septem annis²), in potestate patris uel aui uel proaui constituto uel constitutae hereditas sit derelicta uel ab intestato delata a matre uel linea ex qua mater descendit uel aliis quibuscumque personis, licebit parentibus eius sub quorum potestate est adire eius nomine hereditatem uel bonorum possessionem petere. Sed si hoc parens neglexerit et in memorata aetate³) infans decesserit, tunc parentem quidem superstitem omnia ex quacumque successione ad 10 eundem infantem deuoluta iure patrio quasi iam infanti quaesita capere. Parente uero non subsistente, si quidem post eius obitum tutor infanti sit uel datus fuerit, posse eum etiam adhuc infante pupillo constituto nomine eius adire hereditatem siue uiuo parente siue post mortem eius ad eum deuolutam uel bonorum possessionem petere et eo modo eidem infanti 15 hereditatem quaerere. Sin uero uel non sit tutor uel, cum sit, ea facere neglexerit, tunc eodem infante in ea aetate defuncto omnes hereditates ad eum deuolutas et non agnitas ita intellegi, quasi ab initio non essent ad eum delatae, et eo modo ad illas personas perueniant, quae uocabantur, si minime hereditas infanti fuisset delata. Ea uero, quae de infante in potestate parentum constituto statuimus, locum habebunt et si quacumque causa sui iuris 20 idem infans inueniatur. Sin autem septem annos aetatis pupillus excesserit et priore parente mortuo in pupillari aetate fati munus impleuerit, ea obtinere praecipimus, quae ueteribus legibus continentur, nulla dubietate relicta, quia pupillus post impletos septem annos suae aetatis ipse adire hereditatem uel possessionem bonorum petere consentiente parente, si sub eius potestate sit, uel cum tutoris auctoritate, si sui iuris sit, poterit uel, si non habeat tutorem, adire praetorem et eius decreto hoc ius consequi. D. VIII ID. NOV. RAUENNAE THEO- 25 DOSIO XII ET VALENTINIANO II AA. CONSS. a. 426

II VNDE LIBERI³)

- 1⁴) IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AVRELIANO PPO. Filia, quae dote a patre suscepta matrimonio sociata est, intestato patre mortuo si hereditatem uelit adire cum fratribus, dotem quam susceperat miscere cogatur paternae substantiae atque ita in subeunda hereditate sociari 30 cum fratribus. DAT. PRID. NON. OCTOB. CONSTANTINOPOLI ARCADIO III ET HONORIO III AA. CONSS.⁵) a. 396

INTERPRETATIO. Filia si tempore nubtiarum a patre fuerit dotata et pater postea intestatus moriatur, si in reliqua patris substantia uult cum aliis cum fratribus aequalis accedere, dotem uel quidquid accepit tempore nubtiarum, hereditati paternae cum fratribus diuidenda confundat: quod si uoluerit, sit his quae percepit pro sua parte contenta. 35

III DE CARBONIANO EDICTO⁶)

- 1⁷) IMPPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. RVFINO PPO. Carbonianum edictum sub personis legitimis indubitato matrimonio, custodito partu et probata legitima suc-

Br. (NME): 2, 2 supplet Iust. 6, 30, 18

¹) de iungendis cf. ad c. 1²) id est ... annis et in memorata aetate Iustinianis adscribit A. Faber³) Iust. 6, 14⁴) iunge 5, 1, 5⁵) consulatus non respondet praefecturae Aureliani, quae incepit a. 399⁶) Iust. 6, 17⁷) Iust. 6, 17, 2: iunge 2, 12, 5. 4, 8, 9. 11, 30, 52

18 minime] Iust. (CR), minus Iust. (PL) (Mo.) sociare N 31 honorio] theodosio E 21 munus] Iust. (CR), munus is Iust. (PL) III] XXIII E 35 diuidenda] ME, diuidendam N 38 aaa.] auggg. III r N carboniano NE 39 et om. N prolata N successione N 30 substantiae] sibi subst. N subdenda N

LIBER QVARTVS

I DE CRETIONE VEL BONORVM POSSESSIONE¹)

- 1^a ²) IMP. CONSTANTINVS³) A. AD DIONYSIVM. Quicumque res ex parentum uel proximorum successione iure sibi competere confidit, sciatur sibi non obesse, si per rusticitatem uel ignorantiam facti uel absentiam⁴) uel quocumque aliam rationem intra praefinitum tempus bonorum possessionem minime petisse noscatur, quoniam haec sanctio huiusmodi consuetudinis necessitatem mutauit. D. PRID. ID. MART. HELIOPOLI CONSTANTINO A. ET CONSTANT. C. CONSS.⁵) a. 320 uel 326
- 1^b ⁶) IDEM A.⁷) AD POPVLVM. Vt uerborum inanum excludimus captiones, ita haec obseruari decernimus, ut apud quemlibet iudicem uel etiam apud duumuiros qualiscumque testatio 10 amplectendae hereditatis ostendatur, statutis prisco iure temporibus coartanda, eo addito, ut, etiamsi intra alienam uicem, id est prioris gradus, properantius exseratur, nihilo minus tamen efficaciam parem, quasi suis scita curricula, consequatur. D. K. FEBR. LAODICEAE⁸). a. 320 uel 326
- 1^c ⁹) IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. AD SENATVM. POST ALIA: Patrem aliqua ex parte minorem esse matribus non sinemus. Nam cum etiam infantis filii morientis mater 15 bonorum solacia consequatur, cur de aetate eius pater graues patiatur tendiculas, non uidemus; et cum legitima successio non modo in matre, uerum etiam in successoribus longius constitutis non bonorum possessionis petitionem, non cretionis sollemnitatem cogitur custodire, qualicumque contenta aditae uel adeundae hereditatis indicio, quanto magis pater talibus est 20 uinculis exeuendus? Atque ideo hac oratione sancimus, ut pater etiam infantis filii successionem, siue ille matre eius moriente adeundae hereditatis uel petendae bonorum possessionis fuerit exsecutus officium siue ista neglexerit, morienti filio infanti in qualibet aetate sine ambiguitate succedat. DAT. VII ID. NOVEMB. RAUENNA DD. NN. THEODOSIO XII ET VALENTINIANO II AA. CONSS. a. 426

Br. (NME) ad 4, 1 r. 1: c. 1^a 1^b supplet Iust. 6, 9, 8, 9

¹) cf. Iust. 6, 9 sqq. ²) iunge 8, 18, 4 ³) Constantius 8, 18, 4 recte ⁴) facti uel absentiam] Iust. (Lat.), om. Iust. (B $\nu\alpha\rho\iota$ $\mu\acute{o}\delta\omega\varsigma$) ⁵) sic Iust. (Hal.), Constantio A. II et Constante A. cons. (= a. 339) recte 8, 18, 4 ⁶) de iungendis cf. ad 3, 2, 1 ⁷) Constantinum auctorem tuetur Iust. 5, 70, 7 § 3^a ⁸) Serdicae iungendae cum consulatu, aut Constantino A. VI et Constantino (-tio) C. cons. (= a. 320) aut Constantino A. VII et Constante C. (= 326) ⁹) iunge c. 2, 4, 5 A. 5, 1, 8. 8, 13, 6. 8, 18, 9. 10. 8, 19, 1: cf. etiam 1, 4, 3 et iungendas

2 critione N 7 d.] Iust. (Hal.), pp. 8, 18, 4 13 scita] scripsi, scitam Iust. (EM^a), sitam Iust. (CM^b) 15 cum etiam] M, et N, et cum etiam E infantes NE morientes N 16 salacia N^a grauis p. tendiculus N uidimus N 17 legitimas E longius] non l. E 18 possessione N petitione M cretionis N sollemnitate NM cogetur NE 19 quaecumque N hereditates N indicio] in iudicio M 20 oratione] O, ratione NE, ordinatione M infantes NE 21 matrem N hereditates N adpetendae E possessiones E possessione M 22 officio N moriente N 23 VIII M rauenna om. N XI N 24 II om. N

cessione defertur, scilicet ut in possessione nouus heres locatus¹⁾ usque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. DAT. III KAL. OCTOB. CONSTANTINOPOLI THEODOSIO A. III ET ABVNDANTIO CONSS. a. 393

INTERPRETATIO. Si quis moriens ex legitimo matrimonio praegnantem reliquerit uxorem, iubet lex mulierem a propinquis, quousque ad partum ueniat, custodiri; quae cum legitimo tempore ediderit, is qui natus fuerit pro sua portione in patris hereditate succedat et usque ad quintum decimum aetatis suae annum, quae a patre derelicta sunt, sine ullius repetitione possideat: futurum, ut suas postmodum per curatorem aut excipiat aut. exerat actiones. 5

III DE TESTAMENTIS ET CODICILLIS²⁾

1^a 3) IMP. CONSTANTINVS A. AD POPVLVM. Quoniam indignum est ob inanem obseruationem 10 irritas fieri tabulas et iudicia mortuorum, placuit ademptis his, quorum imaginarius usus est, institutioni heredis uerborum non esse necessariam obseruantiam, utrum imperatiuis et directis 1 uerbis fiat an inflexa. Nec enim interest, si dicatur 'heredem facio' uel 'instituo' uel 'uolo' uel 'mando' uel 'cupio' uel 'esto' uel 'erit', sed quibuslibet confecta sententiis, quolibet loquendi 5 genere formata institutio ualeat, si modo per eam liquebit uoluntatis intentio, nec necessaria 15 sint momenta uerborum, quae forte seminecis et balbutiens lingua profudit. Et in postremis ergo iudiciis ordinandis amota erit sollemnium sermonum necessitas, ut, qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacumque instrumenti materia conscribere et quibuscumque uerbis uti liberam habeant facultatem. S. D. K. FEBR. SERDICAЕ CONSTANTIO A. ET CONSTATE C. 19 CONSS. a. 320

1 IDEM A. CONSTANTIO PPO. In codicillis, quos testamentum non praecedit, sicut in uoluntatibus testamenti septem testium uel quinque interuentum non deesse oportet: sic enim fiet, ut testantium successiones sine aliqua captione seruentur. Si quando igitur testium numerus defecerit, instrumentum codicilli habeatur infirmum. Quod et in ceteris uoluntatibus placuit 24 obseruari. DAT. XI KAL. IAN. CONSTANTINO A. VII ET CONSTATE C. CONSS. a. 326⁴⁾

INTERPRETATIO. Si quis non fecerit testamentum, sed uice testamenti fecerit codicillum, in quo codicillo legitima heredis institutio teneatur, et hunc ipsum eodem numero testium, hoc est septem aut quinque, subscriptionibus faciat confirmari. Si minus quam quinque, ualere non poterit, sicut et ceterae uoluntates: nam secundum superiorem legem⁴⁾, si condito testamento post factus fuerit codicillus et in eo alium, quam in testamento fecerat, heredem 30 uoluerit nominare, in eo codicillo heredis institutio non ualebit.

1^b IDEM A. AD MAXIMVM PO. Si idem codicilli quod testamenta possent, cur diuersum his instrumentis uocabulum mandaretur, quae uis ac potestas una sociasset? Igitur specialiter codicillis instituendi ac substituendi potestas iuris auctoritate data non est. D. III . . . IVN. 34 PACATIANO ET HILARIANO CONSS. a. 332

1^c IDEM A. AD POPVLVM. Milites⁵⁾, si uxores aut filios aut amicos aut commilitones suos, postremo cuiuslibet generis homines amplecti uoluerint supremae uoluntatis adfectu, quomodo possint ac uelint testentur, nec uxorum aut filiorum eorum, cum uoluntatem patris reportauerunt, meritum aut libertas dignitasque quaeratur. Proinde sicut iuris rationibus licuit ac

Br. (NME) ad 4 r. 1. 2: 4, 1^a supplet Iust. 6, 23, 15: 4, 1^b Iust. 6, 36, 7: 4, 1^c Iust. 6, 21, 15

1) constitutus Iust. 2) cf. Iust. 6, 23, 36 3) Iust. 6, 23, 15: de iungendis cf. ad 3, 2, 1 4) h. c. perit: iuncta fuerit cum Iust. 6, 36, 7 5) in expeditione degentes addit Iust.

1 heris *** locatus E^a usque] que N c. pu. M, et constans aa. caesario ppo. E, et puertatis N 2 rebus utatur (sic O Iust., utetur M, utitur E)] refutetur N 10 constantinus] Iust. (SC), const. Iust. (V). c. Iust. (R) 18 et] Iust. (VC), om. Iust. (RM) 21 idem] imp. (impp. N) constantinus Br. a. constantio ppo.] Mommsen, a. et constans Iust. (V), reportauerint Iust. (CRM)

semper licebit, si quid in uagina aut in clipeo litteris sanguine suo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inscripserint gladio sub ipso tempore, quo in proelio uitae sortem derelinquunt, huiusmodi uoluntatem stabilem esse oportet. D. III ID. AVG. NICOMEDIAE OPTATO ET PAVLINO CONSS. a. 334

1^d 1) IMP. CONSTANTINVS A. AD POPVLVM. In legatis uel fideicommissis uerborum necessaria non 5 sit obseruantia, ita ut nihil prorsus intersit, quis talem uoluntatem uerborum casus exceperit aut quis loquendi usus effuderit. D. K. FEBR. CONSTANTIO II ET CONSTATE CONSS. a. 339

1^e IDEM A. AD RVFINVM PP. Eunuchis liceat facere testamentum, componere postremas exemplo omnium uoluntates, conscribere codicillos salua testamentorum obseruantia. D. V K. 9 MART. SIRMI CONSTANTIO A. V ET CONSTANTIO C. CONSS. a. 352

1^f IDEM A. AD VOLVSIANVM PP. Si quis imperatorem forte heredem instituerit, habeat mutandi iudicii facultatem et quemcumque uoluerit secundum leges in testamento suo heredem scribendi. D. XII K. MART. MEDIOLANI ARBITIONE ET LOLLIANO CONSS. a. 355

1^g IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD MAXIMVM²⁾. Cum heredes instituantur imperator seu Augusta, ius commune cum ceteris habeant: quod et in codicillis uel 15 fideicommissariis epistulis iure scriptis obseruandum erit. Et sicuti priscis legibus cautum est, imperatori quoque uel Augustae testamentum facere liceat et mutare. D. VII ID. AVG. CORNIONACTI GRATIANO A. II ET PROBO CONSS. a. 371

1^h IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD HESPERIUM PPO. Codicillos seu scripturam quolibet tenore formatam ea oportebit obseruatione in publicum proferrī, qua 20 testamenta panduntur. DAT. III K. AVG. MEDIOLANO AVXONIO ET OLYBRIO CONSS. a. 379

1ⁱ 3) IDEM AAA. EVTROPIO PP. Non dubium nec incertum est, sicut imperatoribus, ita quolibet dignitate uel potestate decoratis uiris tam hereditatem quam legatum seu fideicommissum 1 relinqui posse. Illud adiciendum est, ut, qui ex testamento uel ab intestato heres extiterit, etsi uoluntas defuncti circa legata seu fideicommissa seu libertates legibus non sit subnixā, 25 tamen, si sua sponte agnouerit, implendi eam necessitatem habeat. S. D. 4) K. IUL. PHESSALONICAЕ GRATIANO V ET THEODOSIO AA. CONSS. a. 380

2 5) IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. PROCVLO PV. Quae codicillis aut epistulis nobis necessitudinibusue nostris relinquuntur, non admittimus; sit ille usus inter 1 priuatos ratus. Et sane hoc loco praebemus licentiam, ut ciuilibiter siue criminaliter, ut actor 30 elegerit, super prolata epistula⁶⁾ requiratur et incumbat probatio⁷⁾ ei primitus, qui scripturam 2 obtulerit. Ceterum quod ad nos nostrosque adinet, codicillos et epistulas⁸⁾ adeo refutamus, ut ex illis, etiamsi ueras eas esse quaestionum series adprobarit, quidquid nobis relictum nostrisue constiterit, ad liberos defuncti, uel si hi non sint, ad proximum quemque iudicii nostri 3(1) humanitate pertineat. Testamenti uero scripturam legitimam uel nuncupationem, quae in nomen 35 nostrum forte processerit, iure capiemus nec in ea re distare ius nostrum a priuatis heredibus profitemur. DAT. MEDIOLANO X KAL. FEBR. TIMASIO ET PROMOTO CONSS. a. 389

Br. (NME) ad 4 r. 1. 2: 4, 1^d supplet Iust. 6, 37, 21: 4, 1^e—1^g Iust. 6, 22, 5—7: 4, 1^h Iust. 6, 32, 4: 4, 1ⁱ Iust. 6, 23, 16

1) c. 1^d, quae partem c. 1^a effecit, nescio an in Th. adhuc cum c. 1^a cohaeserit et a Iustinianis demum ab ea seiuncta et in titulo de legatis (Iust. 6, 37) collocata consulatu male intellecto ad a. 339 relata sit 2) requiritur Maximinum 3) de iungendis cf. ad 3, 5, 10 4) dat. xv iungendae 5) § 1 = Iust. 9, 22, 24, cf. Symmachus ep. 2, 13 6) prolatis epistulis uel aliis instrumentis Iust. 7) fidei-instrumenti ins. Iust. 8) deinde ei, qui stricta instantia falsum arguere paratus est addit Iust.

5 imp. constantinus Iust. (SM), imp. constant. Iust. (R) 21 ausonio Iust. (Hal.) 28 pu.] ppo. NE 34 hii NE quemque] quem E 35 humanitate] hereditate M 36 nec om. ME distare] ius etiam N hereditatibus E 37 dat.] N, 31 relegerit E probata E scriptura N pp. ME mediol. post febr. collocat N

INTERPRETATIO. Si quis moriens principi uel propinquis uel amicis eius aliquid per codicillum uel per epistulam crediderit relinquendum, pietatis intuitu id praecipit non ualere. Sed si quid tali modo priuatis fuerit derelictum et de talibus chartulis orta fuerit fortasse contentio, in iudicis discussione consistat, utrum possit scriptura prolata iure subsistere. Ceterum principi uel eius proximis quidquid testamento aut nuncupatione dimittitur, hoc sibi legibus ualere permittit.

3 1) IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AETERNALI PROC(ONSVLI) ASIAE. Testamentum non ideo infirmari debet, quod diuersis hoc deficiens noninibus appellauit, cum superflua non noceant: praetermissa namque necessaria, non abundans cautela uel contractus imminuit uel 1 testatoris officit uoluntati 2). Nec patimur fidem conditi arbitrii ob hoc debere conuelli, si 10 aut maiorem in principio signatorum aut minorem aut nullum numerum conditor suae praedixerit uoluntati, cum quinque huic non ignari subscripserint testamento, licet non eisdem series fuerit recensita, sed is, qui extremum disponit arbitrium, obsignandum porrexerit testa- 2 mentum. Nec enim nouum promulgamus, sed diui Constantini sanctionem et inclitae recordationis sententiam patris serenitatis nostrae 3) nostraque super huiusmodi causa, quae sunt ex 15 antiquioribus propagata, secuti decreta statuimus, his, qui extremas ordinant uoluntates, haec esse seruanda, ut et praesentes uideant subscriptores et ii cur uenerint non ignorent, etiamsi 3 isdem scripturae continentia non fuerit intimata. Nec si quid ex munificentia morientis fuerint consecuti, infructuosum subscribentes facient testamentum, cum hoc auctorem prudentissimum iuris consultorum non sit ambiguum Scaeuolam conprobasse. DAT. XII KAL. APRIL. ARCADIO 20 III ET HONORIO III 4) AA. CONSS. a. 396 (?)

INTERPRETATIO. Si moriens, cum scribit aut dictat chartulam testamenti, praetermiserit forsitan, ut uocabulum poneret aut ciuilib, id est quod quinque testium, aut praetorii iuris, quod septem testium erit subscriptione firmandum. Vnde si maiorem uel minorem se testator in principio dixerit euocasse, usque ad quinque subscriptorum numerum, etiamsi non relegant 25 testamentum, ualere permissum est, ita ut, sicut minor numerus impedit uoluntati, sic quidquid supra fuerit non noceat testamentum, quia et lex ipsa constituit, quod superflua iuri impedire non debeant. Hoc etiam obseruandum, ut testator signandum testibus offerat testamentum, nec ideo habeatur infirmum, si alicui de subscriptoribus testator aliquid legati nomine derelinquit. 30

4 5) IDEM AA. AFRICANO PV. Testamenta omnium 6) ceteraque, quae apud officium censuale publicari solent, in eodem reserentur nec usquam permittatur fieri ulla translatio: mos namque retinendus est fidelissime uetustatis, quem si quis in hac urbe uoluerit inmutare, irritam mortuorum uideri faciet uoluntatem. DAT. VI KAL. OCTOB. CONSTANTINOPOLI CAESARIO ET 34 ATTICO CONSS. a. 397

INTERPRETATIO. Testamenta omnia uel reliquas scripturas apud censuales in urbem Romam uoluit publicari, hoc est, ut in reliquis regionibus apud curiae uiros testamenta uel quaecumque scripturae actis firmari solent, gestorum allegatione muniantur. Si uero mortuorum uoluntates actis reseratae non fuerint, nihil ualebunt.

4^a 7) IMPP. HONORIVS ET THEODOSIUS AA. IOHANNI PP. Omnium testamentorum sollempnitatem superare uideatur, quod insertum mera fide precibus inter tot nobiles probatasque per-

Br. (NME): c. 4^a supplet Iust. 6, 23, 19

1) pr. = Iust. 6, 23, 17: iunge 11, 39, 12 2) namque necessaria praetermissa imminuunt contractus et testatoris officium uoluntati, non abundans cautela Iust. 3) neque Constantini neque Theodosii sanctio extat 4) Arcadio V et Honorio V (402) Seeck Regesten 27, 25, 7 5) Iust. 6, 23, 18 6) omnia Iust. 7) iunge 1, 2, 12. 2, 19, 6. 8, 17, 4

7 asiae om. E 9 praemissa M emittit uel testatores N 10 officii NE uoluntate M, uoluptati E debere] de re M 11 signaturum E, signatorem M minorum N aut] ut M praedixerat E 12 subscripserit N 13 series fuerit] f. senariis N his NE, hic M disponet N 14 sanctione M 15 nostraque] nostraeque E 16 sicuti M hanc N 17 et om. N subscripturis N hii NE, hi M cur uenerint] qui conuenerint E 18 fuerit ... morientis om. N munificentiam E 19 subscribentis E facientes N auctorem M 20 consultorem ME, consultum rem N seculam E, sebolam N 21 aa. om. N 31 pu.] pm. N, ppo. E 33 retinendum M uetustates N 34 faciat NE uoluntate N VI] XII Iust. (Hal.)

1 sonas etiam conscientiam principis tenet. Sicut igitur securus erit, qui actis cuiuscumque iudicis aut municipum aut auribus priuatorum mentis suae postremum publicauit iudicium, ita nec de eius unquam successione tractabitur, qui nobis mediis et toto iure, quod nostris 2 est scripnis constitutum, teste succedit. Nec sane illud heredibus nocere permittimus, si rescripta nostra nihil de eadem uoluntate responderint. Voluntates etenim hominum audire uolumus, non iubere, ne post sententiam nostram inhibitu uideatur commutationis arbitrium, cum hoc ipsum, quod per supplicationem nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si 3 ultimum comprobatur nec contra iudicium suum defunctus postea uenisse detegitur. Ne quid sane praetermissis credamur huiusmodi institutionis successoribus designatis, omnia quae scriptis heredibus competunt iubemus eos habere nec super bonorum possessionis petitione 10 ullam controuersiam nasci, cum pro herede agere cuncta sufficiat et ius omne ipsa complere 4 aditio uideatur. Omnibus etenim praestandum esse censemus, ut libero arbitrio, cui testandi facultas suppetit, successorem suum oblati possit precibus declarare et stabile sciat esse quod fecerit, nec institutus heres pertimescat, cum oblatas preces secundum uoluntatem defuncti idoneis possit testibus approbare, si ei alia nocere non possunt. D. XII K. MART. RAUENNAE 15 POST CONSULATVM HONORII VIII ET THEODOSII V AA. a. 413

5 1) IDEM AA. EDICTVM AD POPVLVM VRBIS CONSTANTINOPOLITANAE ET AD OMNES PRO- VINCIALES. Nolumus conuelli deficientium scriptas iure ac sollempniter uoluntates, dum quod- dam morientis supremum et non ad scriptum processisse confirmatur arbitrium, tamquam pa- 1 trimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim priuatis et militantibus 20 interdicimus, ut huiusmodi perhibeant testimonia, et falsi criminis reos teneri praecipimus, si, cum scriptae iure ac sollempniter deficientium extiterint uoluntates, non scriptum aliquid sub 2 nostrorum nominum mentione falso adstruere moliantur. Nemo itaque relictus 2) uel legibus ad successionem uocatus nostrum uel potentium nomen horrescat: nemo ferre testimonia in hunc modum uel suscipere gestis huiusmodi uoces audeat nostro uel etiam priuatorum poten- 25 tium nomine 3). Maneat arbitrium, quod uera et sollempnis scriptura commendat: excludatur, si quid aduersus eam uel deficientis animum sub 4) deferenda hereditate nostrae perennitati per testimonia non scripta et falso contexta adseueratur: nemo scriptis proprium auferat robur et non scriptis sub praetextu nostri uel potentium nominis ingerat firmamentum. DAT. VII 29 ID. MART. CONSTANTINOPOLI THEODOSIO A. VII ET PALLADIO CONSS. a. 416

INTERPRETATIO. Placuit uoluntates defunctorum ea ratione seruari, ut, si deficiens quis non perfecit testamentum, non potest quicumque pro perfecto uti, quod imperfectum resedit. Nec admittit hanc testificationem principis elementia, si forte dicat aliquis: audiui morientem uelle, ut principi uel etiam his personis, quae potestati adiunctae sunt, uel cuiuscumque potentis taliter deputatum: hanc uocem admitti non patitur. Et sicuti legitimas scripturas uel 35 in suam personam uel in quascumque alias potestates siue in priuatos ualere mandauit, ita imperfectam et sub tali testificatione prolatam penitus ualere non uoluit.

6 IDEM AA. PALLADIO PPO. Ne quis post diem mortis scriptis ante decennium testamentis praestetur adsensus nullisque penitus uiribus scriptura huiusmodi tempore antiquata taxetur, praesertim cum, si uoluntas continuata perstiterit, breuis mora sit recentibus uetustatem inno- 40 1 uare temporibus. Vix enim fieri potest, ut per haec tempora, quae fidei amore contraximus,

Br. (NME)

1) Iust. 6, 23, 20 2) heres ins. Iust. 3) § 3 om. Iust. 4) super Seeck

17 idem] Iust., imp. honorius et theodo- 25 cuiusmodi u. audiat N nostros] O Iust., sius (theod. E) NE, imp. honor. et theod. nostrum NE, nostrorum M 27 quis N M: imp. honorii et theodosii edd., cf. tamen deficientes animo N perennitatis NME 7, 3, 8. 9, 27, 6. 16, 1, 2. 16, 5, 38. 16, 6, 3 28 non scripta] nos scriptura E adseueran- 18 conuelle N scriptas] E Iust., scripturas NM tur NME rubor E 29 ingerit N VII] M Iust., III NE 30 VII] VI ME 34 po- testate M potentis] potenti sit Mommsen 20 pertinere om. E 21 falsis crimine N reus E^a praecipimus N 38 ppo. E 39 uirilibus E^t antiqua NE 22 uoluntatis E 23 mentionem M falsum N 40 prestiterit E breuis] N, breui ME^t, pa- 24 successione N nostrorum N uel] ue E rillis E^v

ci uolo conuelli uedi anche 2.6.23.20

vedi anche Seeck per E. est Compitium

vedi Seeck de uisita archi non c'è nel Seeck

omnem testium conscientiam mors coniurata subripiat, et re uera nefas est, ut antiquae de liberationis ordinatio uoluntas postrema dicatur. DAT. X KAL. IUL. RAV(ENNA) DD. NN. HONORIO XII ET THEodosio VIII AA. CONSS.

INTERPRETATIO. Si quis condito testamento decennio superstes fuerit et suam non mutauerit uoluntatem, quod ante decennium factum est, uacuum remanebit.

7 ¹⁾ IMP. THEodosius A. ASCLEPIODOTO PPO. Si quis agere ex testamento quolibet modo siue scripto siue sine scriptura confecto de hereditate uoluerit, ad fideicommissi persecutionem 1 adspirare cupiens minime permittatur. Tantum enim abest, ut aditum cuiquam pro suo mi- grandi desiderio concedamus, ut etiam illud sanciamus, ut, si testator faciens testamentum in eodem pro codicillis etiam id ualere complexus sit, qui hereditatem petit, ab ipsis intentionis 10 exordiis utrum uelit eligendi habeat potestatem, sciens se unius electione alterius sibi aditum praeclusisse: ita ut, siue bonorum possessionem secundum tabulas uel secundum nuncupa- tionem ceterasque similes postularit aut certe ex edicto diui Hadriani ²⁾ se mitti ad possessio- nem ex more petierit, statim inter ipsa huius iuris auspicia propositum suae intentionis ex- 2 planet. Sic enim, si quis defuncti agnouerit uoluntatem, de inofficioso agere prohibetur ³⁾, et 15 patronus liberti muneribus electis et operis contra tabulas bonorum possessione repellitur ⁴⁾: sic mulier in edicto, quod de alterutro est, cum suam explanauerit optionem, ne paenitentia possit ad aliud transire, etiam satisfactione cogetur praecauere, nisi si aetatis iuuetur auxilio. 3(1) Illud quoque pari ratione seruandum est, ut testator qui decreuit facere testamentum, si id implere nequiuerit, intestatus uideatur esse defunctus, nec traducere liceat ad fideicommissi 20 interpretationem uelut ex codicillis ultimam uoluntatem, nisi id ille complexus sit, ut uim etiam codicillorum scriptura debeat obtinere: illo iure electionis uidelicet perdurante, ut, qui 4(2) ex testamento agere uoluerit, ad fideicommissum migrare non possit. Si quis uero ex paren- tibus utriusque sexus ac liberis usque ad gradum quartum agnationis uinculis alligatus uel cognationis nexu constrictus ad tertium usque ⁵⁾ scriptus heres fuerit uel nuncupatus, in eo ui- 25 delicet testamento, quod testator uicem quoque codicillorum uoluit obtinere, licebit ei, si de hereditate ex testamento secundum mortui uoluntatem agens fuerit forsitan ⁶⁾ superatus, uel certe ipse sponte uoluerit ad fideicommissi subsidium conuolare. Non enim par eademque 5 ratio uidetur amittere debita et lucra non capere. ⁷⁾ In omni autem genere testamenti, siue in praetorio iure siue civili consistat, seu codicilli conscribantur siue non scripta uoluntas ultima 30 praetendatur, id uolumus obseruari, ut eodem die, quo coeptum quid eorum fuerit, ad per- fectum sui plenitudinem sortiatur nihilque eius in diem alterum differatur: quod quidem nullam habeat firmitatem, nisi aut septem aut quinque uel rogati aut qui fortuito uenerint, possint iure testimonium perhibere, uidelicet post hanc sanctionem diuinis illis quiescentibus

Br. (NME): § 5 habent EHB, om. reliqui

¹⁾ pr. § 1. 3. 4 = Iust. 6, 36, 8 ²⁾ ex edicto d. Hadriani om. Iust. ³⁾ si ... prohibetur = 2, 19, 7 ⁴⁾ patronus ... repellitur = Iust. 6, 13, 2 ⁵⁾ usque om. Iust. ⁶⁾ forte Iust. ⁷⁾ ad § 5 cf. Iust. 6, 36, § 3

1 subreppere N 2 post rem addicatur N dd. nn.] do. nop. N 3 VIII] X NE 6 ascli- piodoto N 8 aditu N 9 con- cidamus N sanciamur N ut om. Iust. testator] M* M*, testatur NEM^b 10 qui] si N ab] ad E 11 uelit om. E electioni M, electionis E 12 siue] de N uel] aut Iust. 13 similis NE postularit] O, postu- lauerit Iust., postulare NME se mitti] emitti M, mitti se Iust. 15 sic] si M 16 minoribus M possessionem N 17 sic] E, si NM sua N optionem] E, opinionem M, portionem N poenitentiam E 18 ad om. M alium N satisfactionem E, satisfactionem N cogitur E nisi si] nisi N aetates N iubetur NME 19 reseruandum N testa- tur N quid N decreuerit M 20 nequi-

uerit] quieuerit N 21 nisi] N Iust., nisi si ME ut] et N 22 illo] illud E electionis] donationis N perdurantem NE 23 si qui] sin M ex] his a M, is a M* 25 cognat- iones N nexu] NE, uero nexu Iust., sexu M adscriptus N 26 testatur E* de om. E 28 conualere N que om. M 29 amittere] O Iust., admittere Br. debitam E siue in] EH, siue id B 30 siue ... conscriban- tur om. E* consistant E^b conscribetur H 31 quo] quod E coeptum] temtum sequente uacuo spatio H 32 plenitudine B quidem om. H 33 quinque] H rogati H aut om. EB fortuito EB 34 possunt E iure] EB, iuste H perhibere H post] ut post B hanc om. H illis quiescentibus] et liques- centibus H? B

apicibus, qui trium testium numero sunt contenti. DAT. XVI KAL. MART. CONSTANTINOPOLI VICTORE VC. CONSS.

a. 424

INTERPRETATIO. Si quis per scripturam condiderit testamentum et postmodum sine scriptura, hoc est per nuncupationem suam iterandam crediderit uoluntatem, uel si codicillis, quod est fideicommissum, potestatem heredi suo commiserit, ut ex qua uoluerit testatoris ordinatione succedat, tunc in primordio adeundae hereditatis suam publicare non desinat uoluntatem, utrum ex testamento an per nuncupationem an per fideicommissum hereditatem sibi eligat uindicandam. Quod si prima electio eius fuerit superata, ad alteram ei transire non liceat, quia unius petitione concessa de reliquis se nouerit excludendum, quia una petitio alias aperte et euidenter excludit. Extrema pars legis istius ideo non habetur scripta uel 10 exposita, quia nouella lege ¹⁾ calcatur.

V DE LITIGIOSIS ²⁾

1 ²⁾ IMP. CONSTANTINVS A. AD PROVINCIALES. POST ALIA: Lite pendente illud, quod in controversiam deuocatur ⁴⁾, in coniunctam personam uel extraneam donationibus uel emptio- nibus uel quibuslibet aliis contractibus minime transferri oportet ⁵⁾, tamquam ⁶⁾ nihil factum 15 1 sit lite nihilominus peragenda. Quod si tutelae causa uertitur, post examen iudicis in supple- mentum pronuntiationis dentur arbitri, qui non iam arbitri, sed executores putandi sunt. ET CETERA. DAT. KAL. AVG. BASSO ET ABLAUIO CONSS.

a. 351

INTERPRETATIO. Res, quae proposita actione repetitur, transferri a possidente ad alterum nullis contractibus potest, neque inde aliqua scriptura fieri permittitur, nisi prius lis, de qua 20 agitur, fuerit iudicio definita.

2 IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEodosius AAA. TATIANO PP. Quicumque rem litigiosam uel ambiguum chirographum, quodlibet denique mobile uel immobile fisco nostro uel potentiori seu aliis personis ⁷⁾ in testamento siue codicillo legauerit fideiue commiserit aut per hereditatem reliquerit, nullam fiscus noster uel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec 25 iudicium subeat, sed aestimatio eius litis inecatur praestanda his, quibus actiones uel res liti- 1 giosae relictas sunt. Eandem litem ipsi heredes peragant, suarum actionum periculo ea quae 2 litigiosa relictas fuerant uindicantes. Quod et de chirographis placet, ut heredes relictorum fisco uel aliis personis praesentem pecuniam numerent et iudicio eos, quos obnoxios existimant, 29 persequantur. D. XV K. IUL. THESSALONICAE GRATIANO V ET THEodosio AA. CONSS.

a. 380

VI DE NATVRALIBVS FILIIS ET MATRIBVS EORVM ⁸⁾

1 [IMP. CONSTANTINVS A.] . . . . .
2 [IDEM. A.] . . . . .
ri fecit, uel si ipsorum nomine comparauit, totum legi[tima] suboles recipiat: quod si non sint filii legitimi, nec fra[ter] consanguineus aut soror aut pater, totum fisci iuribus [uind]icetur. 35

Br. (NME) ad 4. 5 r. 1. 6 r.: 5, 2 supplet Iust. 8, 36, 3: T (incipit u. 34)

¹⁾ Nou. Valent. 21 ²⁾ Iust. 8, 36 ³⁾ Iust. 8, 36, 2: de iungendis cf. ad 1, 16, 6 ⁴⁾ illud ... deuocatur] actiones quae in iudicium deductae sunt, uel res, pro quibus actor a reo detentis intendit Iust. ⁵⁾ oportet] ab eodem actore liceat Iust. ⁶⁾ si ins. Iust. ⁷⁾ seu al. pers. addiderint Iust. ⁸⁾ Iust. 5, 27

1 sunt] E, sint H? B XVI] E, VI N, X M, VII 2, 19, 7, XIII Iust. 6, 13, 2 (VHal.), XV Iust. 6, 36, 3 (Hal.) 2 vc. om. E 13 pendente M in om. E 14 controuer- sia M*, controuertia M in coniunctam] si coniuncta N 15 tamquam] tamen N 16 si tutelae] sit utili N 17 pronuntiationes N addentur E arbitrii N arbitrium N 18 aug.] mart. Iust. 31 et] cum N 32 unam

constitutionem solam. initio tituli perisse ostendunt numeri constitutionibus 4—7 in T praemissi: ad eam respicere uidetur Zenonis constitutio in Iust. 5, 27, 5 pr. 34 hanc constitutionem aequae ac sequentem ad Gregorium datam esse cum ex tempore et loco quo lecta est, tum ex argumento et Liciniani persona, de qua in utraque constitutione agitur, recte uidetur coniecisse Wenck

8 IMP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. HIERIO PPO. POST ALIA: Naturales liberi eorumque matres nec parentum arbitrio in successione ceterisque modis, quibus rei mobilis uel immobilis dominium confirmatur, passim et sine legis distinctione congrua permittantur, nec tamen legis, quae nuper lata est, asperitate premantur, cum satis sit eos secundum priorem constitutionem aut extantibus iustis liberis aut etiam non extantibus, id tantum consequi, si patris deferatur arbitrio, quod per eam iusta moderatione decretum est; ceteris, quae de eorum matribus libertis libertinisque per nouam constitutionem decreta sunt, in sua manentibus firmitate. DAT. X. KAL. MART. CONSTANTINOPOLI TAVRO ET FELICE CONSS. a. 428

INTERPRETATIO. Haec lex interpretationem non eget, quia ad hoc solum intromissa est, quia posterior omnibus est et priorem, quae a posteriore damnata fuerat, confirmauit. 10

[VII DE VINDICTA LIBERTATE ET APVD CONSILIVM MANVMSSIONE]

1 IMP. CONSTANSTINVS A. AD MAXIMVM PV. Apud consilium nostrum uel apud consules praetores praesides magistratusue earum ciuitatum, quibus huiusmodi ius est, adipisci potest 14 patronorum iudicio sedula seruitus libertatem. a. 319—323

[VIII (Br. VII)] DE MANVMSSIONIBVS IN ECCLESIA 1)

1a IMP. CONSTANTINVS A. AD PROTOGENEM EPISCOPVM. Iam dudum placuit, ut in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis praestare possint, si sub aspectu plebis adistentibus Christianorum antistitibus id faciant, ut propter facti memoriam uice actorum interponatur qualiscumque scriptura, in qua ipsi uice testium signent. Unde a uobis quoque ipsis non immerito dandae et relinquendae sunt libertates, quo quis uestrum pacto uoluerit, dummodo uestrae uoluntatis euidens appareat testimonium. DAT. VI ID. IVN. SABINO ET RVFINO CONSS. a. 316

1 2) IDEM A. HOSIO EPISCOPO. Qui religiosa mente in ecclesiae gremio seruilis suis meritam concesserint libertatem, eandem eodem iure donasse uideantur, quo ciuitas Romana sollempnitatibus decursis dari consuevit. Sed hoc duntaxat his, qui sub aspectu antistitum 25 dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis tribuunt libertatem, non solum in conspectu ecclesiae ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur, uerum etiam cum postremo iudicio libertates dederint seu quibuscumque uerbis dari praeceperint, ita ut ex die publicatae uoluntatis sine aliquo iuris teste uel interprete competat directa libertas. DAT. XIII KAL. MAI. CRISPO II ET CONSTANTINO II CC. CONSS. a. 321

INTERPRETATIO. Qui manumittendi in sacrosancta ecclesia habuerint uoluntatem, tantum est, ut sub praesentia sacerdotum seruos suos uelit absoluere, nouerit eos suscepta libertate ciues esse Romanos; nam si clerici suis mancipiis dare uoluerint libertates, etiamsi extra conspectum fecerint sacerdotum uel sine scriptura uerbis fuerint absoluti, manebit sicut ciuibus Romanis integra et plena libertas. 35

Br. (NME): 7 r. 1 supplet Iust. 7, 1 r. 4: 8, 1a Iust. 1, 13, 1

1) cf. Iust. 1, 13 2) Iust. 1, 13, 2: cf. Burg. 3, 1

3 uel immobiles N, om. E leges N Iust. (C) 26 dederit M concedemus N destinatione Mb M*, inc. Ma permittatur 27 populi] publici M 28 libertates] O Iust., NEa 5 non om. N consequi] se c. E (dederint lib. Iust.) libertatis NME dare N 6 iustam N 7 libertis om. E 8 firmitatem E 29 ita ut] N Iust., id aut E, aut M publicae M uoluntates N iures N 30 XIII E 23 idem] imp. constantinus Br. osio libri mart.] mai. Iust. (Hal.) II et c. II] li et c. E ecclesia E siuolis suis merita N 24 concesserit M uideatur E 25 sollempnibus M cc.] uc. E, cl. M, aug. II N

[VIII (Br. VIII)] DE LIBERALI CAUSA 1)

1 IMP. CONSTANTINVS A. AD BASSVM. Si quando negotium status fuerit exortum, si ab eius parte qui dicitur seruus aliquid dicatur dominus abripuisse, prius considerari placet, utrum de possessione seruitutis in libertatem reclamandum putet an uero ex possessione libertatis in seruitutem uocatur. Ac si eum de obsequiis seruilibus libertatem constiterit flagitare, ante decidi status conuenit causam atque ita praebere directorum negotiorum, si res exegerit, 5 audientiam. Quod si ei qui ad seruitutem uocatur quicquam direptum esse memoretur, uniuersa quae constiterit ablata ita demum reddi conuenit ei, qui seruus esse contenditur, si 2 modo saluam rem futuram per idoneos fideiussores promiserit. Nam si tales non potuerit dare, tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum diem, in quo 3 controuersia sopietur, ita ut ex isdem, si alia facultas esse non poterit, tantum litis sumptibus et alimoniae hominis subministretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit aestimatum. 4(1) Cum autem necdum lite de statu mota res ab aliquo direptae sint et sententia de restituenda possessione rerum lata ille, ne sententiae satisfaceret, de statu controuersiam mouit, necessitatem habebit et sine satisfactione easdem res reddere et tunc causam liberalem secundum iuris ordinem exercere. a. 317—319?

c. 2 et 3 desiderantur 2).

4 3) [IDEM A. AD MAXIMVM PV.] . . . . .

1 . . . uxisset, eorum omnium iudicio fieret copia. Quod quidam [ita] interpretati sunt, ut contractis in litem omnibus et adser[tio]nibus iam ordinatis et profligatis exactisque paene iudiciis, si [cu]i earum personarum, quae in quaestione sunt, partus accidis[set], quasi accessione 2 absentiae necessariae spectataeque [pe]rsonae nouari tempora iuris esse adfirmant. 4) Sed cum all[ud] sit abesse, aliud necdum natum esse, placuit eos qui nas[er]untur matrum condicionibus et iure 6) uti, quarum mox uisce[ri]bus exponuntur, neque ideo, quod natus quidam est, tem- 3 pora [i]udic[i] renouari 6). 4) Ante litem uero nati suo omnes nomine in [qu]aestionem uocentur, quoniam hos solos, qui in lite nati [er]unt, omnem fortunam matrum conplecti oportet et [au]t iustis tradi dominis aut libertate frui cum lucis auc[tor]ibus, cum eorum nulla propria uerorie possit esse defen[sio] quam matrum 7). DAT. PRID. ID. IVN. SIRMIO PROBIANO ET IULIANO 29 CONSS. a. 322

5 [IDEM A. AD MAXIMVM PV. Si quis libertate utentes eiusque conpotes [in]opinatos in discrimen ingenuitatis adducat, si eos for[te] adsertio defecerit, circumductio praebetur, adserto[re]m quaeri titulo per litteras indicante, ne causa per [si]lencium ignoretur uel absurde etiam proclametur, ut [qui] comperissent uellent adserere uel cunctantes etiam [co]gerentur, 1 ne, si adsertor defuerit, uincti multis eos so[ci]entibus liberos a dominis ducantur. Ideoque 35 sancimus, si quis [ad]sertoris inops atque ignotus circumlustratis prouin[ci]ae populis desertus, tradatur ei, qui seruum dixerit, non [in]fracta, sed dilata libertate; adsertore inuento uires

T (incipit u. 20: uncinis [ ] inclusa perierunt) et ad 8 r. c. 5 Br. NME): 9, 1 supplet Iust. 7, 19, 7

1) Iust. 7, 16 2) altera earum fortasse citatur in c. 7 3) de numeris c. 4 et 5 constat ex T 4) § 2. 3 = Iust. 7, 16, 42 5) et iure om. Iust. 6) neque . . . renouari om. Iust. 7) cum . . . matrum om. Iust.

5 ac] Iust. (Ma cum Graecis), at Iust. pu.] ppm. NE libertates N, libertatem ME (CRMb) 11 alia] Iust. (Graeci), aliqua Iust. utentis E cuiusque T inopinatos] Mb M* E, (Lat.) 12 subministrentur Iust. (Lat.) inopinatus TNM* 32 eos] in eos M adsertio] ad seruitu* (-um Eb) E 33 indicantes T causas NM silentium] se litigio N 34 conperisse M 35 ne si] M, nisi TNE a] in N dominos T 36 adsertoris] TO, adsertores NE, ab adsertore M inopes E ignatus T*, ignotos E (PL) 31 idem] imp. constantinus Br.

7 empta confectaue sunt, eidem ingenuo deputentur. Quae tamen uniuersa exacto libertatis iudicio, quod a supra dictis rebus discernuntur, in sequestri esse oportet, ut his ab utroque deductis atque in medio iure locatis 1) ad eorum proprietatem uterque contendat. DAT. XV KAL. IVN. THESSAL(ONICA) SEVERO ET RVFINO CONSS.

a. 323

INTERPRETATIO. Minor uenditus si post uiginti et quinque aetatis suae annos iam 5 maior effectus seruerit aut in rebus emptoris actor aut cuiuslibet rei ordinator fuerit constitutus, cum de ingenuitate sua proclamauerit, sine praeiudicio seruitii quod gesserit audiatur, nec hoc ei praeiudicium generet, quod eius, a quo emptus est, domum aut utilitatem in annis maioribus positus uisus est ordinasse. Hoc etiam de libertis lex haec praecipit custodiri, ut qui intra quattuordecim annos fuerint manumissi et actum in maiore aetate positi gesserint 10 patronorum, libertati eorum actus non praeiudicet seruitutis, sed, cum uoluerint, suas aut de ingenuitate aut de libertinitate intra tempora legibus constituta proferant actiones. Sic etiam, si quis minor ingenuus a quolibet fuerit educatus et liberum esse se nesciens a nutritore distractus et actum uel utilitatem illius, a quo emptus est, ut seruus gesserit, priusquam 15 triginta annorum praeiudicio teneatur, potestatem habeat reclamandi et quasi minor is, priusquam tempora suppleantur, amissam recipiat libertatem. Quidquid uero eis ille, a quo empti sunt, uel tradidit uel donauit uel quaecumque ex rei suae administratione profecit, totum retinendi ac reuocandi habeat potestatem. Si uero huiusmodi personis aliquid a quibuscumque aliis aut testamento aut donatione conlatum est, id solum sibi iam liberi uindictent: nam quod de re patroni libertus uel emptoris ingenuus, dum seruiret, profecit, libertati redditus 20 libertati patrono, ingenuus emptori restituit. Ii uero, qui in annis maioribus constituti sunt, scientes se esse ingenuos uel libertos, si uendi adqueuerint, in ea, ad quam scientes sua uoluntate transeunt, seruitute permaneant.

7 IDEM A. AD BASSVM PPO. Legis 2) promulgatio, quae per sedecim annos bona fide in libertate durantes contra eos qui inquietant praescriptione defendit, non opitulatur his, qui 25 ex ancillis matribus et ingenuis patribus orti per id tempus in libertatis affectu cum parentibus perdurauerint, quando quidem nullo praecedente iusto legitima possessionis initio usurpatio libertatis nuda iactetur, cum neque redemptio ex seruitute neque uicarii traditio seruuli uel peculii adsignatio ualeat demonstrari: qui tituli possint famulatus nexibus liberare eum qui conuenitur, si quo ex his genere usus in libertate esset per annos sedecim demoratus. 30 Iure enim communi maternam condicionem natum sequi necesse est, ita ut, etsi herilem lectulum ancilla ascenderit, non liberorum domino, sed seruorum partum suscipiat. DAT. PRID. KAL. MART. BASSO ET ABLAUIO CONSS.

a. 331

INTERPRETATIO. Lex aliquando fuerat promulgata, ut, si quis sedecim annos sine ulla molestia nullo repetente uel pulsante uixisset, postea in seruitium non ueniret. Sed hoc illis 35 prodesse non poterit, quos de ingenuis patribus et colonis mulieribus uel ancillis constiterit procreatos, nisi forte patres eorum pro filiorum capite dominis, quorum ancillas in consortio habent, aut uicaria mancipia cum pecuniis aut redemptionem status eorum soluerint. Si uero patres hoc se persoluisse non doceant, non poterunt condicionem matrum mutare aut mancipia dominis deperire, etiamsi de propriis dominis nascantur: nisi per manumissionem seruilem 40 condicionem carere non possunt.

8 3) [IDEM A.] . . . . . [Si post adsertionem] defensionemque ordinatam alius in iudicium acciri petiuerit, adsertio quidem et defensio inter

Br. (NMG E): c. 8 omissa in Br. extat in Vat. reg. 520 fol. 94, in quo antecedit 11 r. 2. 3: propter argumentum huic titulo restituta est a Cuiacio

1) collocatis Iust. 2) Constantini? (Gothofredus) 3) Gothofredus iungit 5, 17, 1 (III k. Nou.)

1 que om. E quae] quod N (Mo) exactio N libertatis] G Iust. (CRM), liberalitatis NE Iust. (M*), liberalique M 2 quod] NE, quo MM*, qui G, quae Iust. om. M*: quoad Gothofredus aj ad N (Mo.) discernantur Iust. sequestro Iust. ab] ad N 3 ad] ab N eorum] eadem G proprietate E contendat] E Iust., contendant N, concedat M, concedat G 4 iun.] Iust. 8, 46, 10 (V Hal.), ian. NE, mart. MG 6 seruient] si s. libri 24 augg. NE ppoum. G, pm. N, ppm. E qui G per om. E annus E* hdei N 25 praescriptionem N, perscriptione

GE defendi MG, defedit E* opitulatur G his] hii M*G, hi M 26 id] idem GE libertates N affectum NG 27 perdurarent M legitimo E possessiones N initio] integro MG* 28 ex] ad M 29 adsignatio] adsertio M famulatos N, pro famulatus G 30 quo] tuo M his] hii E libertatem GE esse N, et sint G* moratus N, demonstratur G 31 etsi] si GE herilem] heredem N, uirilem GE 32 dominum G partem G (Mo.) 33 ablaui] albino E 42 supplementa sunt Cuiacii 43 alios Vat.

omnes ordinetur, ipse uero tot mancipia, quot petebat, fisco cogatur inferre. Quod si adsertor defecerit, uel praedictam multam agnoscat uel, si per inopiam id implere non possit, in metallum detrudetur: eadem circa minorum defensores, cum liberalis causa agitur, forma seruanda. ET CETERA. DAT. VII K. NOVEMB. CONSTANTINOPOLI PACATIANO ET HILARIANO 4 CONSS.

a. 332

INTERPRETATIO. Si post adsertionem defensionemque dispositam alius in iudicium, qui se dominum dicit, petierit exhiberi, inter omnes quidem ordinabitur adsertio, sed ipse ad certam poenam tenebitur. Idem est in adsertore uel defensoribus minorum.

9 1) IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. RVFINO PPO. Si cui super statu suo quaestio moueatur, qui diuturno tempore, hoc est per uiginti annorum spatia, in 10 libertatis possessione durauit, uel quem asserant suffragia munerum et priuilegia meritorum 2), quiae his praesentibus, qui dominos se esse contendunt, in hominum erit celebritate uersatus, nulla ei dandi assertoris necessitas inponatur, sed liber adstatat et statum suum ipse tueatur, calumniantem repellat, redarguat persequentem, ne fluctuet dubius, si de alieno necesse ha- 15 bebit pendere fastidio. De aliis uero, quos nec honor aliquis nec superscriptione praedicti 15 temporis 3) priuilegium militare defendit, antiqui iuris forma seruetur. DAT. VII KAL. OCTOB. CONSTANTINOPOLI THEODOSIO A. III ET ABVDANTIO CONSS.

a. 393

INTERPRETATIO. Qui uiginti annos non occulte, sed publice in libertate durauerint et aliquid officii uel militiae praesente et tacente petitore gesserint, assertorem quaerendi eos necessitas non manebit, sed ipsi per se, si uoluerint, aduersus petitorem, quod libertati eorum 20 competit, exequentur. circa alios uero, qui nescientibus dominis latuerunt, prioris legis ordo seruabitur.

[X (Br. VIII)] DE HIS QVI NON A DOMINO MANVMISSI SVNT 4)

1 5) IMP. CONSTANTINVS A. AD BASSVM. Si non a dominis libertas detur mancipio alieno, si quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius est, sine ulla trepidatione poenae 25 1 facilis dissolutio est. Si uero iumentibus nobis quicquam lege actum esse doceatur et non dominus, ut alienum mancipium manumitteretur, petisse 6), tunc eodem, qui in conspectu nostro libertatem monstrabitur consecutus, ei protinus, ad cuius proprietatem pertinet, restituito is, qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur (domino eius dare, cuiusmodi sexus aetatis atque artis constiterit esse manumissum, et 30 2 alia tria fisco eademque ratione similia. Quae multa non semper inponitur, sed potius con- quiescit, si forte manumissus inferentem sibi quaestionem status obiecta legitima praescriptione

Br. (NMG E): de 9, 8 cf. ad p. 138

1) iunge 2, 12, 5, 4, 3, 1, 11, 30, 52 2) emeritorum Mommsen 3) nec praescriptio p. temporis nec Gothofredus 4) Iust. 7, 10 5) = Iust. 7, 10, 7 6) probetur ins. Iust.

1 adsertori Vat. 2 praedictum Vat. 16 militare] meditare G antique N VII] 4 k.] Vat. (Cuiacius Mo.), id. Vat. (Huelsen) 17 constan- 6 alios V 7 quidem] Cuiacius, quod Vat. tinopolim G theodore G*, theodoro G* 3 sed] Vat. s (sic) Vat. 8 est] Vat. teste Huelsen, et Cui. 9 ad ruino (-num G*) G 24 constan- si cui] sicuti N 10 statum suum G 11 li- nus G bassum] b. ppo. NE: fuit pu. bertates N quem] cum M adserans N, 25 dandi] damni N 26 est] est asserunt G 12 quiae] E, qui uel NM, quia et N 27 alienum manc. ut N petisse] se uel G dominus N tendunt M domi- p. E 28 libertate M (non M*) E ei] et N num N erit] enim MG celebritatem NM restituta G 29 conscientia NG 30 dare] 13 ulla M adsertores N, adsertionis MG* de re N huiusmodi NG aetates atque 14 ne] nec G fluctuit E* dubio N artes N constiterit] ut c. G 31 fisco] O si de] siue E, idem G* alieno] alio ME Iust., om. NMG E que om. Iust. inpone- 15 superscriptione N, superscriptio nec G, tur N 32 inferentem] in parentem M sta- tatus N perscriptione GE

potuerit excludere, cum sibi amissi mancipii damna debeat imputare, qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauerit. PP. ID. IVL. CONSTANTINO A. V ET LICINIO C. CONSS. a. 319

INTERPRETATIO. Si aliquis mancipium manumittere praesumpserit alienum et id sub praesentia principis uel in ecclesia fecerit, hac poena tenebitur, ut et manumissus a domino reuocetur et alia duo mancipia eiusdem aetatis aut sexus aut certe artificii, quod ille qui est manumissus scierit, dare cogatur. Si uero ille qui manumissus dicitur repetentem dominum sub hac praescriptione superauerit, ut iam firmitatem status sui temporibus taeatur, tunc ille qui manumisit non est constringendus ad poenam, dum ille qui repetit praedictum dominum sui incurrerit aut taciturnitate nutrierit.

[XI (Br. X)] DE LIBERTIS ET EORVM LIBERIS¹⁾

1^a IMP. CONSTANTINVS A. AD MAXIMVM PV. Si manumissus ingratus circa patronum suum extiterit et quadam iactantia uel contumacia ceruices aduersus eum exerit aut leuis offensae contraxerit culpam, a patronis rursus sub imperia dicionemque mittatur²⁾, si in iudicio uel apud pedaneos iudices patroni querella exserta ingratum eum ostendat: filiis etiam qui postea nati fuerint seruituris, quoniam illis delicta parentium non nocent, quos tunc ortos esse con- 15 stiterit, dum libertate illi potuerint. Sane si is, qui in nostro consilio uindicta liberatus est, post coercionem ex paenitentia dignum se praestiterit, ut ei ciuitas Romana reddatur, non prius fruatur beneficio libertatis, quam si hoc patronus eius oblati precibus impetrauerit. PP. ID. APRIL. ROMAE CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO C. CONSS. a. 326

1^a IDEM A. AD CONCILIVM BYZACENORVM. Libertis ingratiss in tantum iura aduersa sunt, 20 ut, si⁴⁾ quadam iactantia uel contumacia ceruices⁵⁾ exerit aut leuis offensae contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia dicionemque mittantur⁶⁾. DAT. VI KAL. AVG. COLONIAE AGRIPPINAE⁷⁾ PACATIANO ET HILARIANO CONSS. a. 332⁸⁾

INTERPRETATIO. Quaecumque persona seruilis a domino suo fuerit consecuta libertatem, si postea superbire coeperit aut patronum, id est manumissorem suum, laeserit, amissa liber- 25 tate, quam meruit, in seruitium reuocatur.

2^a IMP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. CONSVLIBVS PRAETORIBVS TRIBVNIS PLEBIS SENATVI SVO SALVTES DICVNT. POST ALIA: Liberti non modo aduersus patronos non audientur, uerum etiam eandem quam patronis ipsis reuerentiam praestent heredibus patronorum, quibus ingrati actio sic ut ipsis manumissoribus deferetur, si illi datae sibi libertatis immemores ne- 30 quitiam receperint seruilis ingenii. Quod si delatores accusatoresue⁹⁾ manumissorum heredumue esse praesumpserint, eodem quo serui supplicio tenebuntur, luituri poenas ante adhibita¹⁰⁾ delationis exordium. ET CETERA. DAT. VIII ID. AVG. RAVENNA ASCLEPIODOTO ET MARINIANO CONSS. a. 423

Br. (NMGE) et ad 11 r. Vatic. (reg. 520: 11, 1^a supplet Iust. 6, 7, 2

1) Iust. 6, 7 2) uerba 12 quadam ... 13 mittatur ex c. 1 a Iustinianis uidentur inserta esse 3) Iust. 6, 7, 2: iunge 2, 19, 3 4) Si manumissus ingratus aduersus patronum suum extiterit et Iust., cf. not. 2 5) aduersus eum ins. Iust. 6) mittatur Iust. 7) cf. ad 2, 19, 3 8) pr. = Iust. 6, 7, 3: § 1 = Iust. 9, 1, 21: de iungendis cf. ad 1, 6, 11 9) Liberti si accusatores Iust. 10) prohibita Iust.

1 amissa G 2 pp. id.] dat. pri. id. G constantinopol' G v] II G, om. NE la- cinio N, iuliano E c. om. MGE 10 XI] XXXV Vat. reg. ad c. 2, quem numerum non ad Th. pertinere apparet. ex numero tituli XIII in T tradito liberis] moribus M 20 idem] imp. constantinus Br. bezacenorum N, byzantinorum E, bizacinorum M, bizani cinorum G ingratis om. N 21 leues N, leui G offensa M*G 22 culpa N pa- tronos G^a rursus MG Iust. (CRM) imperio ditionemque Iust. (V), imperii additio- nemque (conditionemque E) NE VI] v M*G 23 agriphinae E pagatiano N helariano N, hilariano G: cf. ad 2, 19, 3 cons.] cc. E 27 et om. Vat. 28 non modo adu. patr. non] Iust., a. p. non modo (om. altero non) Vat. 30 ingratis Iust. 31 ingenui Vat. dilatores Vat. 32 luitur Vat. 33 dilationis Vat. VIII] VII Iust. 34 mariano Vat.

INTERPRETATIO. Libertos non solum contra patronos, sed et contra patroni audiendos heredes non esse: ingratos etiam ab heredibus in seruitutem reuocari: delatores etiam contra patronorum heredes, antequam audiantur, puniendos.

3^a IMP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. BASSO PPO. POST ALIA: Libertinae condi- tionis homines nunquam ad honores uel palatinam adspirare militiam permittimus. Sane hanc 5 distinctionem uolumus custodiri, ut ex manumissis nati ad locum usque proximum protectoris licitum²⁾ nullatenus adire mereantur ita, ut patronis patronorumue heredibus reuerentiae 2 priuilegia conseruentur. Nam si militantes etiam³⁾ docebuntur ingrati, ad seruitutis nexum 3 procul dubio reducentur. Ipsos uero, qui manumissi sunt, nulla ratione ad ullum quamuis humilis militiae locum sinimus admitti. DAT. III KAL. APRIL. RAVENNA THEODOSIO A. XII ET 10 VALENTINIANO A. II CONSS. a. 426

INTERPRETATIO. Libertos ad nullos honores militiamque adspirare: eorum filios ingenuos usque ad protectoris locum posse conscendere: etiam militantes ingratos in seruitutem reuocari.

[XII (Mo. XI Haenel XIII)] DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE¹⁾

1^a IMP. CONSTANTINVS A. AD MATERNVM. Nemo ambigit possessionis duplicem esse ra- tionem, aliam quae iure consistit, aliam quae corpore, utramque autem ita demum esse legi- timam, cum omnium aduersariorum silentio ac taciturnitate firmetur: interpellatione uero et controuersia progressa non posse eum intellegi possessorem, qui, licet corpore teneat, tamen ex interposita contestatione et causa in iudicium deducta super iure possessionis uacillet ac 20 dubitet. PP. XI K. FEBR. TRIVERIS VOLVSIANO ET ANNIANO CONSS. a. 314

1 IDEM A. AD VETTIVM RVFINVM PV. Ex donatione principum aut quocumque modo rem ad fiscum pertinentem usque ad nostra decennalia sine aliqua interpellatione pos[sidente]s (se- cundum ius enim haec intellegitur esse possessio) securi possideant. PP. X K. IANVAR. ROMAE 24 SABINO ET RVFINO CONSS. a. 316

2^a IMP. CONSTANTIVS ET CONSTANS AA. ARGYRIO PRAESIDI. Annorum quadraginta prae- scriptio, quam uetustatem leges ac iura nuncupare uoluerunt, admittenda non est, cum actio personalis intenditur. Quare in praesenti et in ceteris causis id potissimum seruabis atque custodies, nisi⁶⁾ iure ueteri comprehensum sit actionem, quae mouetur, propter uetustatem non debere moueri. Sed quamuis actio pecuniae postulatae exceptione temporis non finiatur, 30 iudex tamen debet inspicere, quae temporis interuallo nullis iustis causis existentibus fluxerint, et instrumenti uetustatem, ut diligentius his consideratis ex officio iudicantis, quid pronun- tiari super huiusmodi actionibus oportebit, aestimetur. DAT. X KAL. IVL. LIMENIO ET CATVL- LINO CONSS. a. 349

INTERPRETATIO. Quamuis in debito longi tem 35

Vat. reg. 520 ad 12, 2: 12, 1^a restitui ex Iust. 7, 32, 10

1) § 2 = Iust. 6, 7, 4: iungenda 4, 6, 7? 2) his ins. Gothofredus 3) Libertinae conditionis homines uel eorum filii si Iust. 4) cf. Iust. 7, 33 5) uidetur pars fuisse constitutionis ab Iustinianis mutilatae 6) etsi Mommsen.

1 sed et] Cuiacius, non Vat. 2 non esse] Cuiacius, om. Vat. ingratus Vat. seruituti reuocare dilatores Vat. 4 et om. Vat. 5 han[sc] distinc]tione Vat. 6 proximum] pro- ximi uel Seock 7 audire Vat. 9 produ- centur Iust. (Lat.) 10 theod. a. XI et ual. aa. Iust. (Hal.) 13 seruitute reuoca audire Vat. 14 XII] [—]VI (XXXVI?) Vat., cf. ad p. 140, 10: XIII Haenel 16 unam pluresue. Constantini constitutiones desiderari colligitur ex inscriptione c. 1 22 a.] aa. Vat. prin- cipium Vat. 23 sidentes perierit in folio lacero 24 k.] kl. Vat., id Cuiacius] ian.] prid. non. Aug. Rufino successit-Bassus 25 sabano Vat. 26 constantinus Vat. 27 uetustatem leges] Cuiacius, uetustas legum Vat. hac Vat. 31 fluxerunt Vat. 33 ca- tulino Vat. 35 tem[poris] praescriptio locum non habeat]?

Cuiacius

- 3 IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD VOLVSIANVM PV. *Male agitur cum dominis praediorum, si tanta precario possidentibus praerogatiua defertur, ut eos post quadraginta annorum spatia qualibet ratione decursa inquietare non liceat, cum lex Constantiniana iubeat ab his possessionis initium non requiri, qui sibi potius quam alteri possederunt, eos autem possessores non conuenit appellari, qui ita tenent, ut ob hoc ipsum solitam debeant praestare mercedem. Nemo igitur, qui ad possessionem conductor accedit, diu alienas res tenendo ius sibi proprietatis usurpet, ne cogantur domini aut amittere quod locauerunt aut conductores utiles sibi fortassis excludere aut annis omnibus super dominio suo publice protestari.* D. VIII K. AVG. VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365
- 4 ¹⁾IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. PROBO COMITI SACRARVM LARGITIONVM. *Ius 10 emphyteutici praedii, quod sine obligationis uinculo retentatum est, nostro iudicio immutabile perdurare praecipimus: possessionem autem, quae sine obligatione speciali fuerit uitiosa, uetustate temporis uolumus adiuuari.* D. ID. APRIL. RAVENNAE HONORIO VIII ET THEODOSIO V AA. CONSS. a. 412

[XIII] AD SENATVS CONSVLTVM CLAVDIANVM²⁾ 15

- 1 IMP. CONSTANTINVS A. AD PROBVM. Si quae mulieres liberae uel a seruis uel a quolibet alio uim perpeasae contra uoluntatem suam seruilis condicionis hominibus iunctae sint, com- 1 petenti legum seueritate uindictam consequantur. Si qua autem mulier suae sit immemor honestatis, libertatem amittat atque eius filii serui sint domini, cuius se contubernio coniunxit. Quam legem et de praeterito custodiri oportet. PP. KAL. APRIL. VOLVSIANO ET ANNIANO 20 CONSS. a. 314
 INTERPRETATIO. Per uim contra uoluntatem seruo iuncta alieno et uindictam consequitur. Si uero sponte, fit ancilla et eius filii serui sunt.
- 2 [IDEM A. . . . .] DAT. V KAL. FEB. GALLICANO ET BASSO CONSS. a. 317
 INTERPRETATIO. Septem testibus ciuibus Romanis praesentibus tertio ex senatus con- 25 sulto Claudio denuntiandum.
- 3 ³⁾IDEM A. AD POPVLVM. Cum ius uetus ingenuas fiscalium seruorum contubernio con- iunctas ad decoctionem natalium cogat, nulla uel ignorantiae uenia tributa uel aetati, placet coniunctionum quidem talium uincula uitari: sin uero mulier ingenua uel ignara uel etiam uolens cum seruo fiscali conuenerit, nullum eam ingenui status damnum sustinere, subolem 30 uero, quae patre seruo fiscali, matre nascetur ingenua, mediam tenere fortunam, ut seruorum liberi et spurii liberorum⁴⁾ Latini sint, qui, licet seruitutis necessitate soluantur, patroni 1 tamen priuilegio tenebuntur. Quod ius et in fiscalibus seruis et in patrimoniorum⁵⁾ fundorum 2 origini cohercentes et ad enfyteuticaria praedia et quae⁶⁾ ad priuatarum rerum nostrarum 3 corpora pertinent, seruari uolumus. Nihil enim⁷⁾ rebus publicis ex antiquo iure detrahimus 35 nec ad consortium huius legis uolumus urbium quarumcumque seruitia copulamus⁸⁾: ut ciui- 3 tates integram teneant nec⁹⁾ interdicti ueteris potestatem. Si¹⁰⁾ uel error improuidus uel

Vat. reg. 520: 12, 3 supplet Iust. 7, 39, 2: 12, 4 supplet Iust. 11, 62, 11: f. 95

¹⁾ ante 11, 4 fortasse 10, 1, 15 aequae geminata erat atque in Iust. 11, 67, 2 in 7, 38, 3
²⁾ cf. Iust. 7, 24 ³⁾ de iungendis cf. ad 3, 2, 1 ⁴⁾ liberi et liberarum spurii Mommsen
⁵⁾ patrimonialium Gothofredus ⁶⁾ cohaerentibus, item quae ad enf. praedia et? ⁷⁾ enim- uero? ⁸⁾ copulari Haenel ⁹⁾ nec delet Cuiacius, nec imminutam Mommsen
¹⁰⁾ uero ins.

15 XIII) numerum XIII, qui in margine codicis T legitur, ad sequentem titulum pertinere et ante eum numerum XIII resectum huic titulo restituendum esse ex consuetudine librarii constat: cf. apographum codicis T p. 5 n. 5 senatum Vat. 17 perpensa Vat. 18 seueritatem Vat. 19 ammittat Vat. 20 uolosiano et aniano Vat. 24 inscriptio- nem et contextum constitutionis om. Vat. 25 senato Vat. 28 ignorantiae] Cuiacius, ignorante Vat. 30 nallam Vat. 34 enfite- caria Vat. 36 quarumque Vat.

simplex ignorantia uel aetatis infirmae lapsus in has contubernii plagas depulerit, haec nostris sanctionibus sint excepta. DAT. VI K. SEPT. SERDICAE CONSTANTINO A. VII¹⁾ ET CONSTANTIO C. CONSS. a. 326 (320)

INTERPRETATIO. Ingenua, quae se fiscali seruo iunxerit, siue sciens siue ignara, ipsa manebit libera; filii uero eius et Latini et spurii erunt, qui, quamuis liberi sint, iuri tamen 5 obtingunt patronorum. Idem est et si seruo enfyteuticario se sociarit ingenua uel patrimoniali aut ex priuata re principum; excepto iure rei publicae, quod lex praesens uoluit conseruatum.

- 4(5) [IDEM A. Q]uacumque mulierum post hanc legem serui contubernio [se m]iscuerit et non conuenta per denuntiationes, sicut ius sta[tue]bat antiquum²⁾, statum libertatis amittat. 9 DAT. PRID. NON. OCT. BASSO ET ABLABIO CONSS. a. 331

- 5(6) [IM]P. [I]VLIANVS A. SECVNDO PPO. Senatus consultum Claudianum fir[m]um esse cen- sensus omnibus constitutionibus quae contra id latae [su]nt penitus infirmatis, ut libera mulier, siue procurato[r]i siue actori priuato siue alii cuilibet seruili con[di]c[i]one [pol]luto fuerit sociata, non aliter libertate amissa nexu con[di]c[i]onis deterrimae adstringatur, nisi trinis fuerit denun- 1 [tiat]ionibus ex iure pulsata. Quod quidem circa priuatas personas [con]uenit obseruari: nam 15 eas mulieres, quae fiscalibus uel ciuita[tis] s[er]uis sociantur, ad huius sanctionis auctoritatem minime [pe]rtinere sancimus. DATA ET PP.³⁾ IN FORO TRAIANI VIII ID. DEC. [MA]MERTINO ET NEVITTA CONSS. a. 362

INTERPRETATIO. Senatus consulti Claudiani auctoritas confirmatur etiam circa eas, quae procuratoribus et actoribus priuatorum iunguntur, exceptis his, quae seruis fiscalibus uel ciui- 20 tatum sociantur.

- 6(7) ⁴⁾[IMPP]P. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD SECVNDVM PPO. Si apud li- bi[di]nosam mulierem plus ualuit cupiditas quam libertas, ancil[la] f[acta] est non bello, non praemio, sed conubio, ita ut eius [filii] iu[go] seruitutis subiaceant. Manifestum est enim an- [cil]lam esse uoluisse eam, quam liberam esse paenituit. DAT. [PR]ID. NON. APRIL. TRIV[ERIS] 25 GRATIANO NP. ET DAGALAIFO CONSS. a. 366

INTERPRETATIO. Si mulier ex contubernio serui fiat ancilla, filii quoque eius serui erunt.

- 7(8) [IM]PP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. AD ANATOLIVM PPO. ILLYRICI. Cuncti prouinciales agnoscant, nisi trinis denuntiationibus liberae feminae seruorum consortiis arceantur, nullo modo posse eas ad seruitium detineri. DAT. NON. MART. CONSTANTINOPOLI HONORIO A. III 30 ET EPTYCHIANO CONSS. a. 398

INTERPRETATIO. Sine trina denuntiatione mulier seruo iuncta non fit ancilla.

XIII (Br. XI Mo. XIII) DE VECTIGALIBVS ET COMMISSIS⁹⁾

- 1 ⁹⁾[IM]P. CONSTANTINVS A. AD IVNIUM RVFVM CONSVLAREM AEMILIAE]. Penes illum uectigalia manere oportet, qui superior in li[ci]tatione extiterit, ita ut non minus quam triennii 35

Vat. reg. 520 ad 13, 3. 5—7 (om. c. 4): T (incipit u. 2 [VI] k.): Br. (NMGE) ad 14 r. 1

¹⁾ sic et 3, 2, 1?, VI (a. 320) 8, 16, 1. 11, 7, 3 ²⁾ ab eo abscesserit ins. ³⁾ fuerit data . . . pp. Romae ⁴⁾ ante c. 6 Cuiacius ex Consultatione 9, 7 Valentiniiani consti- tutionem restituit, quam Consultationis auctor non ex hoc, sed ex Hermogeniano Codice de- scripsit nec huius Codicis esse ex T apparet ⁵⁾ Iust. 4, 61 ⁶⁾ Iust. 4, 61, 4,

1 infirmo Vat. 2 sept.] T, feb. Vat. 3 c. om. Vat. 4 quae] qui Vat. 6 se sociarit] Cuiacius, sociaret Vat. 7 iure rei publicae quod] Cuiacius, iure pce quam Vat. 10 editores subscriptionem c. 3 in T traditam ad deperditam ante c. 4 con- stitutionem: errorem sustulit Mommsen 11 [i]ulius T secundo] II Vat. senatum V consultus T 12 mulier siue] mulieri sibe (siue T^b) T 13 procurato***is siue T (cuilibet) Vat., quoslibet T 14 libertatem denunciacionibus Vat. 16 sanctionibus Vat. auctoritate T 17 VIII] T, v Vat. martino et neuterio Vat. 20 iun- gent Vat. quae] qui Vat. 22 ualens] et u. Vat. 23 cupidas T ancil]la T 25 tre- ueris Vat. 26 dagaleiffo Vat. 28 ad om. T ppo.] pf. T Vat. illyrice Vat. 29 agnoscat T uel T^a denuntiationibus om. T arcea- tur T 30 dat.] T, dat. II Vat. 31 eutich- chiano Vat. 32 denunciacione Vat. iunc- tam Vat. 34 rufinum NMGE consulibus E aemiliae] italiae N paenis N, poenis T 35 litigatione N tricennii N

6/10

Festus
in an

W. J. H. Jones

fine locatio [co]ncludatur nec ullo modo interrumpatur tempus ex[igen]dis uectigalibus praestitutum. Quo peracto tempore licitatio[n]um iura conductionumque recreari oportet ac simili modo aliis conlocari: capitali sententia subiugando, quem [plu]s aliquid quam statutum est a prouincialibus exegisse cons[er]uit¹⁾. DAT. K. IVL. [CRISPO] II ET CONSTANTINO C. CONSS. a. 321

INTERPRETATIO. Vectigalia sunt, quae fisco uehiculorum subuectione praestantur, hoc est aut in litoreis locis nauibus aut per diuersa uehiculis merces deportant, cuius rei conductionem apud strenuas personas triennio esse praecipit, et continuo hanc exactionem aliis iterum permittendam, qui maiorem summam praestationis obtulerint. Ex qua conductione aut exactione si quis plus, quam praeeptum fuerit, exigere temptauerit, aut mercatorem uel prouincialem sub hac exactione grauare, periculo capitis se nouerit esse damnandum. 10

²⁾ [IDEM A.] MENANDRO. Vniuersi prouinciales pro his rebus, quas ad u[er]sum proprium uel ad fiscum inferunt uel exercendi ruris [gra]tia reuehant, nullam uectigal a stationariis exigantur. ea uero, quae extra praedictas causas uel negotiationis gratia [portan]tur, solitae praestationi subiugamus. DAT. III ID. IVL. [CRISPO] II ET CONSTANTINO CONSS. a. 321

³⁾ IDEM A. MENANDRO. Rusticanos usibus propriis uel culturae ruris [neces]saria reuehentes 15 uectigal exigi non sinimus³⁾: capitali po[er]na p[ro]posita stationariis et urbanis militibus et 1 Tertiis Augustanis⁴⁾, quo[r]um auaritia id temptari firmatur. Pro ceteris autem [rebus], quas quaestus gratia comparant uenditori, solitum e[os] oportet uectigal agnoscere. DAT. K. AVG. CRISPO II ET CONSTANTINO CONSS.] a. 321

^{3a)} IDEM A. AD FELICEM PPO. Si prouincialium nostrorum querella de conductorum auiditate extiterit et probatum fuerit ultra uetustam consuetudinem et nostrae terminos iussionis aliquid eos profligasse, rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. Sub conspectibus autem tuis uel eorum, qui tuae grauitati succedunt, licitationis cura seruetur. PP. VII ID. MART. CARTHAGINE. a. 333—336

⁵⁾ IMP. CONSTANTIVS A. AD PROCLIANVM PROCONSVLEM AFRICAE. Praestatio [uec]tigalis 25 maximam continens utilitatem tanta debet di[ligent]ia custodiri, ut adsiduis licitationibus sumat 1 augmentum. [Gra]uitas igitur tua uetustae praestationis augmenta uiribus [fisci] de titulis uectigalium seruari iubebit. DAT. XIII K. FEB. [CONSTANTINOPOLI] CONSTANTIO A. VIII ET IULIANO C. CONSS. a. 356?

⁵⁾ IDEM A. AD MARTINIANVM VICARIVM AFRICAE. Diualibus iussis addimus firmitatem et 30 uectigalium quartam prouincialibus et urbibus Africae hac ratione concedimus, ut ex his moenia publica res[er]uentur uel sarcientis tectis substantia ministretur. [. . .] EPISTVLA AD VC. VICARIVM PRID. ID. IVL. CILIO DATIANO ET CERE[ALE] CONSS.] a. 358

⁶⁾ IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD ARCHELAVM COMITEM ORIENTIS⁷⁾. Ex praestatione uectigalium nullius omnino nomine quicquam minuat, quin 35 octauas solite⁸⁾ constitutas om[n]e hominum genus, quod commerciis uoluerit interess[e], depondat, nulla super hoc militarum⁹⁾ exceptione faciend[a]. PP. BERYTO IIII K. FEB. POST CONS. VALENTINIANI ET VALENTIS AA. a. 366? 369? 371?

T et Vat. reg. 502 (om. c. 4): ad c. 1 Br. (NMGE): c. 3^a supplet Iust. 4, 62, 4

¹⁾ capitali . . . constituit om. Iust. ²⁾ Iust. 4, 61, 5 ³⁾ capitali . . . firmatur = Iust. 4, 61, 5 extr. ⁴⁾ Tertiis Augustanis ceteris personis Iust. ⁵⁾ fortasse iungenda est 11, 36, 10: utramque constitutionem ad a. 360 refert Mommsen. ⁶⁾ Iust. 4, 61, 7 ⁷⁾ com. sacrarum largitionum Gothofredus ⁸⁾ more solito Iust. ⁹⁾ personarum ins. Iust.

1 finem E exigendi GE, exigentes Na lum uectigal a] Iust., nulla uectigal T 2 quo] cum M licitatio non iura N con- 13 praedictis Ta 14 const. cons.] cons. T ductionemque ME, conductione neque N re- 15 rusticano T 25 constantinus T 25—27. 30—33 hiatus codicis T expleuit Peyron 26 constinens Ta 27 uetustate T fisci subiangando Na, subiugandum MGE quem] Vesme 32 sarcientis] Peyron, sarcientibus T [data] epistula Peyron, [missa] epistula Vesme] accepta epistula a uc. uicario Mommsen] 33 cilio cf. C. I. L. VIII p. 33 36 constitutos T 37 post cons. u. et u. aa. cons. T

7 IDEM AAA. AD CONSTANTIVM PROCONSVLEM AFRICAE. Ex redbibus rei publicae [om]ni- umque titulorum ad singulas quasque pertinentium [i]iuitates duae partes totius pensionis ad largitiones nostras [de]ueniant, tertia probabilibus ciuitatum deputetur expens[is]. DAT.] VII ID. SEPT. MOGONTIACI¹⁾ POST CONSVLATVM GRATIANI A. III ET EQVITI VC. a. 375

²⁾ IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. PALLADIO COMITI SACRARVM 5 LARGITIONVM. A legatis [gen]tium deuotarum ex his tantum speciebus, quas de locis [pro] priis, unde conueniunt, huc deportant, octuari uectigal accipia[n]t; quas] uero ex Romano solo, quae sunt tamen lege concessae, [ad] p[ro]pria deferunt, has habeant a praestatione im- munes ac [li]beras]. DAT. PRID. NON. IVL. CONSTANTINOPOLI. ACC. XII K. AVG. SYAGRIO ET 9 EYCHERIO [CONSS.] a. 381

³⁾ IDEM AAA. PALLADIO COMITI SACRARVM LARGITIONVM. Ad uirum clarissimum Aegypti comitem litteras dedimus co[m]mittentes, ut sciant⁴⁾ usurpationem totius licentiae subm[oueri] circa uectigal alabarchiae per Aegyptum atque Augustamnica[m] constitutum, nihilque super 14 traductione animalium, quae sine praebitione solita minime permittenda est, temerarie per li- centiam uindicari concedimus] a. 381?

10 IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. ANTHEMIO PP. Vectigalia, quaecumque quaelibet ciui- tates sibi ac suis curiis ad angustiarum suarum solacia quaeierunt, siue illa functionibus curialium ordinum profutura sunt seu quibuscumque aliis earundem ciuitatum usibus desig- nantur, firma his atque ad habendum perpetua manere praecipimus neque ullam contrariam 19 supplicantium super his molestiam formidari. a. 405—407

11 IDEM AA. LAMPADIO PP.⁴⁾ Si quis sine persona mancipum, id est salinarum conductorum, sales emerit uendere temptauerit, siue propria audacia siue nostro munitus oraculo, sales ipsi una cum eorum pretio mancipibus addicantur. a. 405—407

12 IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. GAISONI COMITI SACRARVM LARGITIONVM. Quid- quid contra uectigales largitionum titulorum uel pragmaticis sacris uel adnotationibus fuerit 25 elicitum, effectu et uiribus carere censemus. D. VIII K. OCT. RAVENNAE. a. 408—412

⁵⁾ IMPP. THEODOSIVS ET VALENTINIANVS AA. FLAVIANO PP. Exceptis his uectigalibus, quae ad sacrum patrimonium nostrum quocumque tempore peruenerunt, cetera rei publicae ciuitatum atque ordinum aestimatis dispendiis, quae pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reseruentur, cum duas portiones aerario nostro conferris prisca institutio disposuerat: 30 atque hanc tertiam iubemus adeo in ditione urbium municipumque consistere, ut proprii com- pendii curam non in alieno potius quam in suo arbitrio nouerint constitutam. Designatae igitur consortium portionis eatenus iuri ordinum ciuitatumque obnoxium maneat, ut etiam locandi quanti sua interest licentiam sibi nouerint contributam. a. 430—432

[XV] (Br. XII Mo. XIII) DE ACTIONIBVS CERTO TEMPORE 35 FINIENDIS

1 ⁶⁾ IMP. THEODOSIVS A.⁷⁾ ASCLEPIODOTO PPO. Sicut in rem speciales, ita ad uniuersi-

T (desinit in 145, 12 subm): c. 9 extr. c. 10—13 supplet Iust. 4, 61, 9—13: ad 15 Br. (NMGE)

¹⁾ Mogontiaci ducit ad a. 377, perit dies, quo lex proposita est (Seeck Regesten 86) ²⁾ Iust. 4, 61, 8: iunge 10, 25, 2 ³⁾ Iust. 4, 61, 9, unde finis constitutionis suppletus est ⁴⁾ pp. del. uel Palladio ppo. (cf. 12, 9, 2) scr. ⁵⁾ iungenda 11, 1, 36 (a. 431) ⁶⁾ Iust. 7, 39, 3 ⁷⁾ imp. Honorius et Theodosius AA. Iust.

1—3 hiatus expleuit Peyron 2 [perue]- designantur] Iust. (R), destinantur Iust. (CM) niant Vesme 4 mogontiaci T uc.] uc. 28 cetera] Iust. (M^b), ceterarum Iust. (CRM^a) cons. T 6 propriis uero conueniunt huc 35 de . . . finiendis] de uectigalibus et com- missis G 37 imp. honorius et theod. aa. deportat (om. unde?) T 8 tame Ta 9 prid. Iust. ppo.] ppo. post alia G rem speciales . . . acc. om. 10, 24, 2 12 co[m]mittentes (—lem Iust. PLR^a) Iust., rem speciale est Peyron 18 sunt] Iust. (R), om. Iust. (CM) NE, re speciali est MG

tatem¹⁾ ac personales actiones ultra triginta annorum spatium minime protendantur. Sed si qua res uel ius aliquod postuletur uel persona qualicumque actione uel persecutione pulsetur, nihilo minus erit agenti triginta annorum praescriptio metuenda: eodem etiam in eius ualente persona, qui pignus uel hypothecam non a suo debitore, sed ab alio²⁾ possidente nititur vindicare. Nam petitio finium regundorum in eo scilicet, quo nunc est, iure durabit³⁾. Quae ergo ante non motae sunt actiones, triginta annorum iugi silentio, ex quo competere iure coeperunt, uiuendi ulterius non habeant facultatem. Nec sufficiat precibus oblati speciale quoddam licet per adnotationem meruisse⁴⁾ responsum uel etiam iudiciis allegasse, nisi allegato sacro rescripto aut in iudicio postulatione deposita fuerit subsecuta⁵⁾ conuentio. ⁶⁾In eandem rationem illis procul dubio recasuris, quae post litem contestatam, in iudicium actione deducta habitoque inter partes de negotio principali conflictu, triginta denuo annorum deuoluto curriculo tradita obliuioni et diuturno silentio conprobantur. Non sexus fragilitate, non absentia, non militia contra hanc legem defendenda, sed pupillari aetate dumtaxat, quamdiu⁷⁾ sub tutoris defensione consistit, huic eximenda sanctioni. Nam cum ad eos annos peruenerit, qui ad sollicitudinem pertinent curatoris, necessario ei similiter ut aliis annorum triginta interualla seruanda sunt. Hae autem actiones annis triginta continuis exstinguantur, quae perpetuae uidebantur, non illae, quae antiquitus fixis⁸⁾ temporibus limitantur. ⁹⁾Annorum autem curricula ita numerari conueniet, ut et illa in dimensionem tempora redigantur, quae ante nostrae mansuetudinis sanctionem iugi taciturnitate fluxerunt. Verum ne qua otioso nimis ac desidi querimonia relinquatur, ei, qui se fiducia perpetuitatis actionem non mouisse commorat, decem post hanc legem annorum spatia continua superioribus addi praecipimus, ut, si quidem ante sanctionem hac lege praefinitos annos decurrisse patuerit, praeter ea tempora, quae manarunt, decem actori annorum spatia prorogentur, ita ut tempus illi hoc continuum ex legis tempore numeretur. Quod si decem illi anni superesse uidebuntur aut amplius, ulterius eum nihil desiderare conueniet, sed proprio lapsu temporis decurrente ad triginta usque consummationem debere suo spatio esse contentum; sin annos quidem restare non dubium est, sed infra decem eorum interualla concludi, nihilominus etiam sic eum spatium tantum oportebit accipere, ut decem integer numerus compleatur. ¹⁰⁾Postque hanc¹¹⁾ definitionem nulli mouendi ulterius facultatem patere censuimus¹²⁾, etiamsi se legis ignorantia excusare temptauerit. DAT. XVIII KAL. DECEMB. CONSTANTINOPOLI VICTORE VC. CONSS. a. 424

Br. (NMG E)

¹⁾ de uniuersitate *Iust.* ²⁾ per longum tempus *ins. Iust.* ³⁾ nam . . . durabit *om. Iust.* ⁴⁾ permeruisse *Iust.* ⁵⁾ per executorem *ins. Iust.* ⁶⁾ § 1^a *om. Iust.* ⁷⁾ quamuis *Iust.* ⁸⁾ fixis *om. Iust.* ⁹⁾ § 4—6 *om. Iust.* ¹⁰⁾ *Iust.* 7, 39, 3 § 3 ¹¹⁾ post hanc uero *Iust.* ¹²⁾ censemus *Iust.*

1 personalis actionis ut ultra G spatium
G¹, spatia G² 2 postulat G qualiscum-
que G 3 perscriptio G E metuendae N
4 yphoticam N, epothea G a om. G
5 durauit NGE quae] qui N (Mo.)
6 ergo] eo G mutae E^a actionis G
7 speciali MG 8 per] pro E
adnotatione G allegasse nisi] alligassent si
NG allegatos agros G 9 eadem ratione
NGE 10 illis] E, illius MG, om. N
procondubium N recusares N, recusari G
quae . . . 11 habitoque om. G actionem N
deducta] d. sunt N 11 partes] paces G^a,
rapaces G^b conflictu] M^aE, conflictum
NM, conflictu G denuo] dinuum N 12 tra-
dita] H²O, traditae NMG E obliuione N
conprobatur G fragilitatem N, fragilitatis E
13 milia G hac lege G^a defendendam
ME sed pupillari (-ris E) aetate] sub
pupillaritate G 14 sub] sui N defensionem
M consistet N nam] etiam MG
15 curatores NG necessaria E eis G *Iust.*

ut] et G 16 haec] M, haec GE, ea N
actionis G annis om. G quae] qui GE
17 illa MG quae] qui E 18 demensionem
N, diminutione G antea G 20 desidie E
fiduciam NG perpetuitates N accione G
21 post om. G hac N praecipimus N
22 praefinitor G ea om. G 23 acturi NE,
actoris M, acturis G prerogentur G
continuo GE 24 temporis numerentur G illis
annis G uideantur G 25 alterius G eum
nihil G², nihil eum E decurrente] decurrens
et G ad] a E 26 usque] usque ad N, usa G
consuminatione G spatium G sin] E^a, si
in NE, si MG restare] H²O, praestare
NMG E 27 sed om. G intra decem] in
fraudem G sic] si M, om. G 28 tantum
om. MG oportebat N integri GE nu-
mero G postque hanc] O, postquam hac
(hanc G) NGE, post hanc uero *Iust.* de-
finitione ME 29 facultatem] facile M, facere G
se om. E ignorantiam E 30 XVII N, VIII *Iust.*
constantinopoli] constantio et E uc. om. G

INTERPRETATIO. Haec lex, licet in reliquis rebus fuerit abrogata, propter hoc tamen ut poneretur oportuit, quia de tricennio loquitur, quod pupillis, quamdiu sub tutoribus agunt, non debeat inputari, sed, ubi ad eos annos peruenerint, quibus curatores habere possint, id est uir ad quintum decimum et puella ad tertium decimum annum, ex eo in causis eorum triennialis actio quemadmodum omnibus subputetur: sicut et nouella Valentiniani testatur, quae uidetur haec obscurius inter cetera posuisse, quae tamen ita dicit: 'excepto priuilegio pupillaris aetatis, quod diuae memoriae patris nostri Theodosii lege concessum est, intra eadem tempora terminentur'. Nam et hoc lex ista euidenter exponit, ut, sicut illa, quae perpetua erant, ad tricennium iussa sunt reuocari, ita omnes causae, quibus infra tricennium tempora constituta sunt, suis quibusque locis et temporibus obseruentur, hoc est, ut, quaecumque seu de uicennio seu de decennio seu de quinquennio seu de anni spatio posita sunt et his similia nullatenus ad tricennium perducantur.

[XV A] NE REI DOMINICAE VEL TEMPLORVM VINDICATIO TEMPORIS EXCEPTIONE SVBMOVEATVR

- 1 IMP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. AD PROBVM PP. GALLIARVM. Saepenumero praeceptum est, ut serui atque liberti, colonique praeterea rei nostrae nec non etiam eorum suboles ac nepotes, quicumque de nostris possessionibus recessissent ac se ad diuersa militiae genera contulissent, cingulo, in quo obrepserant fraudulententer, exuti, si ad aliquas fortasse transcendere dignitates, omni temporis definitione submota nostro patrimonio redderentur. D. XI K. 19 DEC. VALENTINIANO ET VALENTE AA. CONSS. a. 365
- 2 IMPPP. VALENTINIANVS THEodosius ET ARCADIVS AAA. DEXTRO COMITI RERVM PRIVATARVM. Vniuersas terras, quae a colonis dominicis iuris rei publicae uel iuris templorum in qualibet provincia uenditae uel ullo alio pacto alienatae sunt, ab his, qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis praescriptione officiente iubemus restitui, ita ut nec pretium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat. D. V NON. IUL. CONSTANTINO-POLI VALENTINIANO A. III ET EVTROPIO CONSS. a. 387
- 3 IMPP. ARCADIVS ET HONORIUS AA. AD PAVLVM COMITEM DOMORVM. Si qua usquam loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauit, secundum ueteris census fidem in sua iura retrahentur. Rescripta igitur obreptionibus impetrata cum praescriptione longi temporis et noui census praediuicio submouebit auctoritas tua, atque ita omnia suo corpori quae sunt auulsa restituet. neque enim incubatio diuturna aut nouella professio proprietatis nostrae priuilegium aboleri poterit. DAT. V K. APRIL. CONSTANTINOPOLI ARCADIO III ET HONORIO III AA. CONSS. a. 396

[XVI] (Br. XIII Mo. XV) DE QVINQVENNII PRAESCRIPTIONE

- 1 IMP. CONSTANTINVS A. AD ORFITVM. Notum est a fisco quaestionem post quinquennium continuum super bonis uacantibus inchoandam non esse. Aditum etiam est eos, qui nostra largitate nituntur, nulla inquietudine lacessandos nec his a fisco nostro controuersiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo easdem res possederint.
- 1 IMPP. HONORIUS ET THEodosius AA. PALLADIO PPO. POST ALIA: Competitorem quinquennii possessor eliminat: debet enim iuxta Constantianae legis indultum hoc priuilegio

Br. (NMG): 16, 1^a supplet *Iust.* 7, 37, 1

¹⁾ quod Mommsen ²⁾ gem. 10, 1, 15 ³⁾ aut pretio colorata aut *ins.* 10, 1, 15 ⁴⁾ quadriennium *Iust.* (cf. *Zeitschr. der Sav. St.* 38, 34) ⁵⁾ iunge 9, 42, 23. 10, 10, 29. 30

22 templorum] *Iust.* (C cum Graeco), 34 quinae N perscriptione GE 39 pal-
templ. dei *Iust.* (Vtinensis), sacrorum t. *Iust.* ladio om. G competitore E, cum petitore G
(P), sacrorum *Iust.* (R) 32 poterit 10, 1, 15 40 constantinae N

petitor arceri, quo fiscus noster excluditur. Quod si quando fortassis emergerit, ordinarios iudices competitionis obreptione rescissa tuitionem pulsatis praestare iubemus enixam, quibus tamen lustralis aderit absque interpellatione possessio. DAT. VIII ID. IVL. RAV(ENNAE) EVSTATHIO ET AGRICOLA CONSS. a. 421

INTERPRETATIO. Quicumque rem fiscalem per quinquennium possedisse probatur, ita ut a nullo exinde fuerit expulsus, et hanc ipsam rem aliquis sibi petere a principe uoluerit, possidenti in tantum lege consultum est, ut etiam tuitionem ferre possessori iudicem iusserit et competitionis constitutionem ordinauerit rescindendam, si tamen ille qui possedit sine ulla inquietudine per quinquennium se docuerit possidere, quia hoc spatio temporis ab eo, qui sine molestia possedit, etiam fiscum suum iussit excludi. 10

[XVII] (Br. XIII Mo. XVI) DE RE IUDICATA¹⁾

1^a ²⁾IMP. CONSTANTINVS A. AD PROCVLM³⁾. Preces et⁴⁾ impetrata rescripta non placet admitti, si decisae semel causae fuerint iudiciali sententia, quam prouocatio nulla suspendit, sed eos, qui tale rescriptum meruerint, etiam limine iudiciorum expelli. DAT. VII KAL. IAN. 14 CONSTANTINO A. V ET LICINIO CONSS. a. 319

1^a IDEM A. AD BASSVM PV. *Quod magno conflictu sententia decerni solet, id paucis litteris temere adscriptis definiri fas non est.* DAT. XV K. APRIL. CONSTANTINO A. VI ET CONSTANTINO C. CONSS. a. 320

2^a ⁵⁾IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD POTITVM VICARIVM. POST ALIA: In⁶⁾ priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quemquam litigatorum sententia non a suo iudice dicta constringat. DAT. X KAL. OCTOB. ROM(AE) AVXONIO ET OLYBRIO CONSS. a. 379

INTERPRETATIO. In causis priuatorum talis ratio obseruetur, ut nullus alterius iudicis nisi sui sententia teneatur.

[XVIII⁹⁾] (Br. XV Mo. XVII) DE SENTENTIIS EX PERICVLO RECITANDIS⁹⁾

1^a IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD PROBVM PP. *Hac lege perpetua credimus ordinandum, ut iudices, quos cognoscendi et pronuntiandi necessitas teneret, non subitas, sed deliberatione habita post negotium sententias ponderatas sibi ante formarent et emendatas statim in libellum secuta fidelitate conferrent scriptasque ex libello partibus legerent, 30 1 sed ne sit eis posthac copia corrigendi uel mutandi. Exceptis tam uiris eminentissimis prae-*

Br. (NMGE) om. 17, 1: 17 r. 1. 18 r. extant in Appendice 1, 20, 21 (EL Paris. 4419 Ottob. Montisp.): 17, 1^a supplet Iust. 7, 57, 7: 18, 1^a supplet Iust. 7, 44, 2

¹⁾ Iust. 7, 52: cf. *Appendix* 1, 20 ²⁾ Iust. 7, 50, 3 ³⁾ fuit proconsul Africae ⁴⁾ preces et om. Iust. ⁵⁾ Iust. 7, 48, 4 ⁶⁾ Et in Iust. ⁷⁾ pp. Gothofredus ⁸⁾ cf. not. seq. et *Appendix* 1, 21 ⁹⁾ Iust. 7, 44

1 arciri N, arcari M fortasses N, fortasse GE ordinarius NG 2 iudex G competitiones N obreptiones E rescissa N tuitione NE pulsatus G inexam NE 3 lustrales N VIII G eustasio NMGE 4 agricola NE, agricolae G 12 a.] Paris. 4419, om. reliqui preces et] Paris., precessit reliqui impetrare Montisp., impetra Paris. Ottob. 13 admittit E iudiciale E, iudicialia L, iudicialis Montisp. 14 qui tale] qui tali Montisp. Ottob., uitali E, ut tale Paris. limine] limen et L, limen eius Paris.

VII] VI Iust., om. L v om. Iust. 15 licinio] Paris. Ottob. Montisp., l. a. E, l. aa. cc. Iust. (Russardus) 16 pu.] Iust. (SP), pp. Iust. (VCR) 19 uicarium] uc. G, uir. N 20 firma N ne] ut nullus alterius ne (ne del. G^b) G, cf. u. 23 sententiam E 21 constringit E x] XI Iust., om. N ausonio NE, auxanio M*, inc. M olilibrio G 25 XVIII] XVIII Hincmar Opp. 2, 501 ad c. 1 ex] et G pariculo M, periculum G 26 recitandis] G Iust., recitatis NME

fectis praetorio quam aliis illustrem administrationem gerentibus ceterisque illustribus iudicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium suum et eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitiuas recitare. D. XII K. FEBR. GRATIANO A. II ET PROBO CONSS. a. 371

1 IMPPP. VALENTINIANVS VALENS ET GRATIANVS AAA. AD PROBVM PPO. Statutis generalibus iusseramus, ut uniuersi iudices, quibus reddendi iuris in prouinciis permittimus¹⁾ facultatem, cognitis causis ultimas definitiones de scripti recitatione proferant. Huic adicimus sanctioni, ut sententia, quae dicta fuerit, cum scripta non esset, ne nomen quidem sententiae habere mereatur²⁾, nec ad rescissionem perperam decretorum appellationis sollemnitas requiratur. DAT. III NON. DEC. TRIV(ERIS) GRATIANO A. III ET EQVITIO VC. CONSS. a. 374

2(3) IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD CLEARCHVM PPO. Iudex in proferenda sententia, quae iurgantibus prosit, ad plenum recenseat, quidquid negotii fuerit inlatum, quod senserit scribat et relegat, ne per errorem iudicis iterum a primordio nouae litis sortiantur euentus. DAT. X KAL. SEPT. CONSTANTINOPOLI ANTONIO ET SYAGRIO CONSS. a. 382

3(2) IDEM CLEARCHO PPO. Parere sublimitatem tuam nostris legibus conuenit, ut in omnibus negotiis ex periculo promatur deliberationis plena sententia. DAT. XVI KAL. IANVAR. CONSTANTINOPOLI ANTONIO ET SYAGRIO CONSS. a. 382

INTERPRETATIO. Obseruare iudices specialiter debent, ut in omnibus causis sententia, quae deliberata fuerit, constitutis pariter partibus recitetur, ut ab his, a quibus causa dicta est, ad integrum, quae data fuerit sententia, cognoscatur. 30

4 ⁴⁾IDEM AAA. AD SYMMACHVM PV. Sententia non ualeat, quae ex libello data non fuerit. DATA III KAL. DEC. MED(TOLANI) RICHOMERE ET CLEARCHO CONSS. a. 384

5 IDEM AAA. TIMASIO COMITI ET MAGISTRO EQVITVM. Condicio praeceptorum partibus praesentibus habita non potest inmutari. DAT. X KAL. APRIL. CONSTANTINOPOLI HONORIO 24 N. P. ET EVODIO CONSS. a. 386

INTERPRETATIO. Quidquid praesentibus partibus in causis fuerit ordinatum, habebit plenissimam firmitatem nec poterit inmutari.

6 IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. IULIANO PROC. ASIAE. *Iudices tam Latina quam Graeca lingua sententias proferre possunt.* DAT. V ID. IAN. MEDIOLANI CAESARIO ET ATTICO CONSS. a. 397

18, 1 supplet Iust. 7, 44, 2: ad 18, 3. 5 Br. (NMGE) 2: 18, 1. 2. 4 extant in Appendice 1, 21—23 (EL [desinit in. 22 data] Ottob. Montisp. Paris. 4419): 18, 6 dubitanter huic titulo restitui ex Iust. 7, 45, 12

¹⁾ iussimus . . . permisimus Iust. ²⁾ uerba ut . . . mereatur citantur apud Hincmarum Opp. 2, 501 ex libro VI titulo decimo nono, libri numero sine dubio corrupto, tituli numero fortasse uero ³⁾ pu. Seck: ppo (Or.) hoc anno Florus fuit ⁴⁾ iunge 11, 30, 44

5 statum Ottob. 6 iusseram E ut om. E Ottob. Montisp. iudicis Ott. Mont. reddendis Ott. Mont. iures E 7 ultimas] ultima his L definitionis Ott. Mont., diffinitionis E de scripti] describere Ott. Mont. adicimus] diducimus L 8 sanctione Ott. Mont. cum scripta] conscripta Par. ne] nec Iust. 9 rescensionem EL, rescissionem Ott., rescensionem Par. Mont. 10 III] id E Par. non.] nom E, om. Paris. triu.] E Mont., trium Ott., om. L a. om. E aequiti Par., om. L uc.] uic. Par., us. E, om. L 11 ad clearco Par. 12 prosit] Ott. Mont., possit L Par., posset E ad . . . 14 euentus in Mont. fere perierunt irecenseat Par. negoti] Cuiacius, negotio L Ott., negotium E Par. 13 religat Ott. ad primordia Par. nouos E, nouos Ott. 14 lites EL sortiantur] Ott., sentiantur EL Par. constantinopole Ott., om. L et syagrio om. L 15 idem] impp. grat. ualent. et ualens NE, imppp. ualent. ualens et (et om. G) grat. MG clyarco N, clearco MG ppo.] N, ppu. E, pu. M, po. urbis G 16 pariculo M, periculis G liberationes N xv k. iun. G 17 siacrio G 21 item E, om. Ott. Mont. pu.] pp. tu. Par. non] res donationis non E 22 data] lata L Mont. Par. III om. E Par. med. om. Ott. Mont. ciliarco Par. 23 timotheo G, thymatio E com.] cons. N partibus praesentibus] pariter quaesentibus N (Mo.) 24 x om. G 25 n. p.] VIII p. M, VIII E, VII G, om. N euodio N, euocio G, ebodio E 28 asiae] Iust. (C), africae Iust. (S)

[XVIII] (Br. XVI Mo. XVIII) DE FRVCTIBVS ET LITIS EXPENSIS¹⁾

1 ²⁾IMPP. VALENTINIANVS ET VALENS AA. OLYBRIO PV. Litigator uictus, quem inuasorem alienae rei praedonemue constabit, sed et³⁾ qui post conuentionem rei incubarit alienae, non in sola rei redhibitione teneatur nec tantum simplorum⁴⁾ fructuum praestationem aut eorum 5 quos ipse percepit agnoscat, sed duplos fructus et⁵⁾ eos, quos percipi oportuisse, non quos eum redegisse constabit, exsoluat. Et praedoni quidem ratio a die inuasi loci usque ad exitum litis habeatur, ei uero, qui simpliciter tenet⁶⁾, ex eo, ⁷⁾quo, re in iudicium deducta 2 scientiam malae possessionis accepit. Heredis quoque succedentis in uitium par habenda 3 fortuna est. Addimus etiam, ut impensas sumptusque litis re ad finem deducta petitoribus 10 praesent. Ac ne ipsos quidem petitores, qui inanes lites et iurgia non mouenda ingerunt possidentibus, ab istius cautionis merito segregamus; iubemus enim, ut, si intentio petitoris inproba iudicetur, praestet possessori sumptus, praestet impensas, quas eum toto litis tempore sustinuisse claruerit, etiamsi super hac re expressior cesset sententia iudicantis. DAT. VII 14 KAL. MAI. TREVIRIS VALENTINIANO (N. P.) ET VICTORE CONSS. a. 369

INTERPRETATIO. Quisquis rem alienam male possederit, si in iudicio fuerit superatus, quod rem sibi non debitam occupare praesumpsit, sed et ille, qui conuentus a certo domino reddere peruasa noluerit, non solum pro hac ipsa re reddenda, cum superatus fuerit, teneatur, sed fructus rei ipsius duplos ex eo tempore, quo res peruasa est, cogatur exsoluere, non quales se ipse dixerit collegisse, sed quales per diligentem culturam consequi proprii domini utilitas potuisset. Ille etiam, qui rem alienam scienter usurpare praesumpserit, a die inuasi loci usque ad consummatam litem simili ratione exigatur. Nam qui simpliciter sine praesumptione aliquam rem tenuerit, ex eo similiter soluat, ex quo re in iudicium deducta, quod rem male possideat, conscientiam ipsius coeperit non latere. Heredes quoque eorum in his damnis, si uicti fuerint, quibus auctor ipsorum, simili modo succumbant. Addimus quoque, 25 eiusmodi personis, ut et sumptus et expensas litis ex eo die, a quo de tali re coeperit litigari, usque dum finiatur, pulsantibus reddant: nam et ipsi, qui alios possidentes pulsare temptauerint, si ea in iudicio repetant, quae sua probare non possint, similiter sumptus et expensas litis pulsatis possessoribus reddant, quantum eos toto litis tempore perdidisse constiterit. 30

2 ⁸⁾IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. ASCLEPIODOTO PPO. Terminato transactoque negotio posthac nulli actio neque ex rescripto super sumptuum repetitione praestetur, nisi cognitor⁹⁾, qui de principali negotio sententiam promulgauit, cominus partibus constitutis iuridica pronuntiatione signauerit uictori causae restitui debere expensas aut super his querellam iure competere. Post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est litem alteram consur-

Br. (NMG E)

¹⁾ Iust. 7, 51   ²⁾ pu. § 1. 2 = Iust. 7, 51, 2   ³⁾ quem ... et om. Iust.
⁴⁾ simplorum om. Iust.   ⁵⁾ duplos fr. et om. Iust.   ⁶⁾ et praedoni ... tenet om. Iust.
⁷⁾ ex ins. Iust.   ⁸⁾ Iust. 7, 51, 3: iunge 11, 30, 67. 11, 31, 9   ⁹⁾ iudex Iust.

1 lites expensas N 3 ualens] theud. M
elybrio N pu.] ppo. NE uasorem N
4 praedonemque G, praedonem ME^a con-
stabat G incubaret NE, incubat G ali-
ena G 5 rehibitione N, minoratione M
6 percipit G duplus NM, d*plous *M
fructos E percepi N oportuisse] MG
Iust. (Ca), oportuisset NE Iust. (PL^a)
7 praedonis G a] ex N 8 lites N te-
nuit G, tenet et E quod G re] res NE
iudicio G 9 scientia N, sententiam E
possessiones G¹ heredis q. succedentis] Iust.,
heredes q. succedentes libri habendi MG
10 addimus] E, addemus NM, addidimus G
impensas E, expensas G sumptosque NGE

lites N rem G 11 praescient N ac]
hanc E inanis N ingerent M, ingerant N
12 ab] auis N cautioni MG^t, auctiois G^v
petitores N 13 praestet et possessores N
sumptos NGE praestet] praestet et N
lites N 14 claruit N, crediderit MG^t ces-
sit M, recessit G iudicantes N, indicantur E
15 mai.] mar. N Iust. treueris E, triu. M,
treu. G^b, treu** G^a, raun. N n. p.] VIII P.
M, VIII G, om. E et om. G^a 31 asclipio-
toto G^a, ad asclipiodotum N 32 posthanc E
perscripta G^t 33 qui de] quidem G prin-
cipale N cominus M, cumminus GE
parentibus N 34 signauerunt G¹ uicturi
NE^a expansas G quaerellas N

gere ex litis primae materia. DAT. III KAL. APRIL. CONSTANTINOPOLI ASCLEPIODOTO ET MA-
RINIANO CONSS. a. 423

INTERPRETATIO. Posteaquam inter partes fuerit definitum iudicio intercedente negotium, quaecumque actio propter repetendos sumptus uel expensas litis obtenta fuerit, nullam habeat firmitatem, quam iudicati forma non continet: quia quicumque, quod in iudicio aduersario 5 praesente non petiit, postea de eadem re litem aliam non poterit incoare.

XX (Br. XVII Mo. XVIII) DE VSVRIS REI IVDICATAE¹⁾

1 IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. EVTROPPIO PPO. Qui post iudicii finem, exceptis duobus mensibus, quibus per leges solutionum nonnunquam est concessa di-
latio, moram adferent solutioni, a die patratu iudicii, quo obnoxii redditi sunt, in duplicium 10 centesimarum conueniantur usuras, extrinsecus scilicet medietatem debiti, de quo litigatum est, sicut prius constitutum est, inferentes, usque in id tempus, quo debitum solutione dilu-
erint. Quod a nobis exemplo aequabili ex iuris prisce est formulis introductum, ut, quia malae fidei possessores in fructus duplos conueniuntur, aequae malae fidei debitores simile 15 damni periculum persequatur. Sed tamen creditor ternis interiectis mensibus post sententiam 10 contestari moram debebit adhibitae tarditatis, ut ei centesimarum duplicium fructus possit ad-
quiri. Cauendum quippe ex diuerso est etiam contra illam malitiam creditorum, ne iudicatis ad solutionem cunctantibus incipiant spe dupli fenoris inminere; quamquam iudicatum, si hanc poenam a se remouere festinet, contractam pecuniam uel apud iudices obsignatam locare uel iudicio conueniat offerre, ut periculum duplicium usurarum incurrere ex ea die, qua obnoxius 20 esse coeperit, desistat. Distinguendum uero hoc quoque arbitrati sumus, ut, si contractus debiti ex stipulatione descendit et casu usurae per annorum curricula summam capitis imple-
uerint, scilicet ut quantitas sortis quantitati fenoris adaequetur, post sententiam usurae duplices non utriusque debiti currant, sed capitis quidem duplae, usurarum uero simplae. DAT. XV 24 KAL. IUL. THESSAL(ONICAE) GRATIANO V ET THEODOSIO I AA. CONSS. a. 380

INTERPRETATIO. Debitor, qui post emissum iudicium, a quo uictus fuerit, debiti sum-
mam implere neglexerit, transactis duobus mensibus, duplam centesimam debiti ipsius usque in diem solutionis se nouerit redditurum, ita tamen, ut medietatem rei iudicatae mox cogatur inferre, quia non inmerito sicut malae fidei possessor duplos fructus, ita et qui post iudicium tardior ad reddendum fuerit, duplam centesimam reddat. Sed tamen et hoc contra creditorum 30 malitiam, quibus debitores addicti fuerint, ordinamus, ut non uelint pro spe duplicandae cen-
tesimae suo uitio tardius exequi, quod fuerit iudicatum: unde debebit creditor ternis interiectis mensibus post datum iudicium contestari, ut sic duplam centesimam possit exigere. Nam si collectam pecuniam habuerit debitor et oblatam ille qui uicit noluerit pro lucro duplandarum centesimarum accipere, signatam eam debitor apud idoneas faciat sequestrari personas, ut dam- 35 num usurarum postea non possit incurrere. Hoc quoque praecipimus obseruari, ut si debi-

Br. (NMG E)

¹⁾ Iust. 7, 54

1 ex litis] expletis E materias M III] fructos duplos G^a, duplus fructus N, duplos
III G asclipiodoto N, asclipiototo G ma-
riano NE, martinio G 7 usuius N
9 quibus om. N per leges solutionum] Pa-
ris. 4405, per locis solutionum (—nem G^v)
MG^v, per leges (legis E) solutionem NE,
legis per solutionem G^t 10 adferant N,
ferent G¹, afferent G² solutione N, solu-
tionem G¹ parati NE, prefati G^t, inpetrati
G^v quo] quod NGE, om. M redditi sunt]
sunt hereditate G 11 conuenientur N de-
biti om. N quo] quod MGE^b 12 debi-
tam solutionem G diluerint] Paris. 12445,
diluerit M, deluerit N, debuerint E^a, delibe-
rent G 13 exemplum G aequali GE
iure prisdem form. G 14 malae] ma E^a
III] fructos duplos G^a, duplus fructus N, duplos
fructos E debitores] debitor est G si-
mile] O, simili NME, similis G 15 perse-
quantur GE 16 debet G^v, debitam G^t
ut] adicientes ut G 17 ex om. N illum G¹
ne] nec NG iudicantis G 18 spem MG
quamquam] quidquid MG iudicatus NE^b,
dicatus E^a 19 festinet (ante quamquam) E,
festinent NMG iudices] iudices E, iudici-
cis N obsignata G 20 conueniantur E
21 desistat] non d. NE 22 casu om. G
23 quantitatis G quantitate E duplicis
NM 24 quidem] est M dupli N, duplex G
simplex G 25 iul.] NE, iun. M, ian. G
thesalonica E 1] B, om. NMG E

toris cautio cum omni firmitate proferatur et usurae per annos plures cum capitali debito se aequauerint, a debitore amplius non petatur. Sane post iudicium duplam centesimam, quam reddi iussimus, taliter soluat, ut de capitali debito tantum duplae usurae reddantur, de illo uero, quod in usuris ante iudicium creuit, simpla tantum centesima detur.

XXI (Br. XVIII Mo. XX) QVI BONIS EX LEGE IULIA CEDERE POSSVNT¹⁾

1 IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD BASILIVM COMITEM SACRARVM LARGITIONVM. Ne quis omnino uel fasci debitor uel alienae rei in auro atque argento diuersisque mobilibus retentator ac debitor bonorum faciens cessionem liberum a repetitione plenissima nomen effugiat, sed ad redhibitionem debitae quantitatis congrua atque dignissima 10 suppliciorum acerbitate cogatur: nisi forte priorum dilapidationem bonorum aut latrocinii abrogatam aut fortasse naufragiis incendioque conflata uel quolibet maioris inpetus infortunio atque dispendio docuerit adfictam. PP. ROM(AE) PRID. ID. OCTOB. AVKONIO ET OLYBRIO CONSS. a. 379

INTERPRETATIO. Nullus, qui aut fiscali debito aut priuato probatur obnoxius, si aurum 15 argentum uel mobile quodcumque debuerit, ob hoc se credat a debito excusandum, quod dicat de rebus suis se facere cessionem, sed poenis adfictus quaecumque debuerit cogatur exsoluere: nisi forte eiusmodi persona sit, quae se probet omnem substantiam suam aut naufragio aut latrocinio aut incendio aut cuiuslibet maioris uolentiae inpetu perdidisse.

2 IDEM AAA. FLORO PPO. Professio uniuscuiusque inmutari contra statuta legum nostrarum 20 pro calumniantium inconstantia et uarietate non poterit. DAT. III KAL. IAN. CONSTANTINO-POLI ANTONIO ET SYAGRIO CONSS. a. 382

3²⁾ APVD ACTA IMP. THEODOSIVS A. D(IXIT): In omni cessione³⁾ professio sola quaerenda est. IDEM D(IXIT): In omni cessione sufficit uoluntatis sola professio. DAT. KAL. MAI. HONORIO N. P. ET EVODIO CONSS. a. 386

INTERPRETATIO. Quaecumque aliquis alteri cesserit, profiteatur se tantum rem cessisse, uel causam, hoc est aut gestis aut scriptura aut testibus, et sola uoluntatis illius professio pro omni firmitate sufficiat.

XXII (Br. XVIII Mo. XXI) QVORVM BONORVM⁴⁾

1⁵⁾ IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. PETRONIO VICARIO HISPANIARVM. Quid tam planius⁶⁾ quam ut heredibus traderentur, quae in ultimum usque diem defuncti possessio uindi-

Br. (NMG E): 21, 2, quam om. Br., Haenel huic titulo inseruit ex App. 2, 4; eadem in Vatic. reg. 1128 ad finem Th. adscripta est cum praescriptione ex corpore Theodosiani librum sub titulo XXVIII constitutio sexta: cum de uera eius sede non constet, nihil mutari; uox librum fortasse ex lib. V corrupta est

¹⁾ Iust. 7, 71 (omissis ex lege Iulia): Burg. 38, 4 de constitutione deperdita haec refert: Cessionis uero ita firmitatem subsistere, si cuius rei per euidenter professionem uoluntaria et euidens cessio teneatur, hoc est, si cessionis nomine scriptura cuiuslibet rei cedentis uoluntaria professione et subscriptione firmetur. Quod si de ui et metu is qui cessit queri uoluerit, intra annum similiter institutam peragat actionem, secundum Theod. legem lib. IIII sub tit. Qui lege Iulia bonis cedere possunt. ²⁾ Iust. 7, 71, 6 ³⁾ bonorum ex qualibet causa faciendi scrupulositate priorum legum explosa ins. Iust. ⁴⁾ Iust. 8, 2 ⁵⁾ § 1. 2 = Iust. 8, 2, 3 ⁶⁾ tam plani iuris Gothofredus

5 qui] quibus NE, de quibus G 7 com. N, audoxio G 20 idem] Vat., imp. ualentianus et theodosius App. 21 per calumniantum Vat. in*constantio Berol. III] App. om. Vat. 23 imp. N a.] ad N dixit om. G cessionem N querela G^a 24 id. dixit] d' d' G cessionem N 25 n. p.] ppo. VIII nb. p. N, VIII pc. M, pc. G, VIII E et om. G euodio N 29 quorum] de G 30 uicario] uiro clarissimo G hispaniarum] his N, spaniarum E 31 diem] in diem E

1 casset, etiamsi quid possit tribui de proprietate luctamen? Constat autem¹⁾ uirum ab intestatae uxoris bonis superstitionibus consanguineis esse extraneum, cum prudentium omnium ²⁾ responsa, tum ³⁾ lex ipsa naturae successores eos faciat. Insuper etiam mansura perpetua sanctione⁴⁾ iubemus, ut omnibus frustrationibus amputatis⁴⁾ in petitorem corpora transferantur, secundaria actione proprietatis non exclusa. DAT. VI KAL. AVG. MEDIOL(ANO) OLYBRIO 5 ET PROBINO CONSS. a. 395

INTERPRETATIO. Iustum esse decernimus, ut, quodcumque auctor usque in diem uitae suae tenuerit, petentibus heredibus debeat consignari, illi postea cui competit actione seruata. Virum quoque intestatae uxoris suae facultatem, quae sine filiis recessit, consanguineis eius, qui legitimi sunt, tradere mox sine ulla dilatione praecipimus et maritum proponere minime 10 prohibemus, si quas sibi competere putauerit actiones.

XXIII (Br. XX Mo. XXII) VNDE VI⁵⁾

1⁶⁾ IMP. CONSTANTINVS A. SEVERO⁷⁾. Iudices absentium, qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt, suscipiant in iure personam et auctoritatis suae formidabile ministerium obiciant 15 atque ita tueantur absentes. Hos tamen iudices, quos absentium iussimus subire personam, intra hos terminos ministerii retinemus, ut inlibatis atque omnibus integris causae principalis internis⁸⁾ id solum diligenter inquirent, utrum⁹⁾ eius, qui quolibet pacto¹⁰⁾ peregrinatur, possessio ablata est, quam propinquus¹¹⁾ uel amicus uel¹²⁾ seruulus¹³⁾ quolibet titulo retinebat: nec eos, qui deiecti sunt, absentium nomine possidentes, quia minime ipsis dictio causae mandata sit, ab experiunda re secludant, nec, si serui sint, eorum reiciant in iure personam, 20 quia huiusemodi condicionis hominibus causas orare fas non sit; sed post elabsa quoque spatia recuperandae possessionis legibus praestituta¹⁴⁾ litigium eis inferentibus largiri conueniet, ut eos momentariae perinde possessioni¹⁵⁾ restituant, ac si reuersus dominus litigasset. 2 Cui tamen quolibet tempore reuerso actionem recuperandae possessionis indulgimus¹⁶⁾, quia fieri potest, ut restitutio propter seruulos infideles uel negligentes propinquos¹⁷⁾ uel amicos¹⁸⁾ 25 et colonos interea differatur. Absenti¹⁹⁾ enim officere non debet tempus emensum, quod recuperandae possessioni legibus praestitutum est²⁰⁾, sed reformato statu, qui per iniuriam sublatus est, omnia quae supererunt ad disceptationem litigii inmutata permanant: iudicio reseruato iustis legitimisque personis, cum ualde sufficiat possessionem tenentibus absentium

Br. (NMG E)

¹⁾ autem om. Iust. ²⁾ et Iust. ³⁾ insuper ... sanctione] ergo Iust. ⁴⁾ per interdictionem quorum bonorum ins. Iust. ⁵⁾ Iust. 8, 4 ⁶⁾ Iust. 8, 5, 1 ⁷⁾ fuit praef. urbi ⁸⁾ hos ... internis] ut Iust. ⁹⁾ an Iust. ¹⁰⁾ modo Iust. ¹¹⁾ uel parens uel proximus ins. libri in Iust. ¹²⁾ colonus [uel libertus] seu ins. Iust. ¹³⁾ seruus Iust. ¹⁴⁾ elabsa ... praestituta] elabsum annum utilem fuerit (Gradenwitz Savigny Zeitschr. 38, 59 segg. ¹⁵⁾ sine ulla cunctatione ins. Iust. ¹⁶⁾ indulgemus Iust. ¹⁷⁾ uel parentes uel proximos ins. libri in Iust. ¹⁸⁾ uel libertos ins. libri in Iust. ¹⁹⁾ absentibus Iust. ²⁰⁾ tempus ... est] annus emensus fuerit (Gradenwitz)

I quid] quod M, quot M* 2 a bonis cludunt N nec] ne NE^b sunt G, sine intest. uxoris Iust. supraestitutibus E M*, sint in E reiciant] requirant MG^v personae Iust. 21 huiusmodi G Iust. conditiones E post ea lapsa E 22 recurandae possessioni M praestituta] praestent ut ad NE largire G conuenit Iust. 23 momentariae] in momentaria E possessionis G, possessionem N reuersis] uerus N 24 reuerso] uerso N 25 seruulus E^a 26 colonus G^aE efficere N debent N, euit E^a? mensum N 27 possessionis G praestitutum G est se reformatu N 28 subleuatum G^t ad] a MG disceptatione G, dispensationem N immaculata G iudicio] in i. E 29 reseruata N iniustus E cum ualde (uade G^a) cumulandae E^t

nomine contra praesentium uiolentiam subueniri. DAT. X KAL. NOVEMB. MEDIOL(ANO) CONSTANTINO A. VII ET CONSTANTIO C. CONSS.

INTERPRETATIO. Omnes iudices specialiter ammonemus, ut nullus absentibus dominis res eorum praesumat inuadere, sed contra improbos homines omnia per personam iudicis uindictur saluo principali negotio. Quod si quis se aduersus absentem negotium habere causetur et si, cui ille qui peregrinatur rem suam commiserit gubernandam, nec actor nec procurator eorum aut aliquis seruorum ad dicendam causam domino aut absente aut non iniungente cogatur, sed si quid eis fuerit sublatum, mox his, qui domino absente exclusi sunt, cum interpellauerint, reformetur. Ipse uero dominus, si forte per neglegentiam seruorum res recepta non fuerit, cum de peregrinis redierit, possessionem suam nullatenus momenti beneficio, etiamsi annus excesserit, recipere prohibetur, sed restitutis in integrum omnibus, quae eo absente sublata sunt, integra causae actio proponatur, inter legitimas dumtaxat et integra aetate personas: quia dignum est, ut contra malitiam eorum qui praesentes sunt taliter absentibus iubeamus esse consultum.

IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. AD POTITVM VIC(ARIVM) VRB(IS). Quisquis neque uulgato rescripto neque aduersario sollemniter intimato possessorem quietum dominio suo huiusmodi terrore turbauerit, ea in perpetuum lite multetur, quam praecoccupauerit uiolentia, cum precibus poposcisset audiri. Quae non minus etiam eum tenebit condicio, qui iudicis interloquatione suppressa sub specie iudicati ius alienum improba temeritate peruasit, ita ut neuter reparationem interfecti hoc pacto semel negotii audeat postulare. Si autem habito plerumque conludio curatores uel tutores minorum his rem debitam ea occasione peruadant, ut pupillis uel adultis iurgandi copia et fructus adimatur, his eatenus subuenimus, ut eosdem non adterat damno culpa temeritatis alienae, sed ilico quidem possessio ei a quo est ablata reddatur, curatores autem uel tutores aeterna deportatione punitos bonorum quoque publicatio persequatur. DAT. PRID. ID. OCTOB. TREV(IRIS) SYAGRIO ET EVCHERIO CONSS. a. 381

INTERPRETATIO. Quicumque causam suam non ita agere uoluerit, ut aduersarium suum publice patefacta actione conueniat, et dominium possessoris aliqua ratione conturbauerit, ita negotio ipso careat, ut eam causam nunquam ualeat reparare, qui prius rem uoluit auferre quam sperare a iudice, ut deberet audiri. Similiter et ille omni causa priuatur, qui iudicis ordinatione suppressa iudicium se habere dicens alienam possessionem sua praesumptione peruaserit. Quod si tutores etiam uel curatores minorum conludio aliquo pro eorum negotiis alienam rem sub ea qua diximus temeritate peruaserint, ut minorum causa depereat, nullum minoribus praeiudicium fieri ex tutorum uel curatorum temeritate permittimus, sed proprietatem suam sine dilatione recipiant, curatores autem uel tutores amissis rebus suis perpetuo exilio deputentur.

IMPPP. GRATIANVS VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. PANCRATIO PV. Meminerint cuncti, siue uulgato rescripto mansuetudinis nostrae siue sententia cuiuslibet iudicis utantur in causis, conueniendos dominos locorum esse aut, si forte defuerint, actores eorum ad insinuandas sententias procuratoresque quaerendos, ne inde iniuriarum nascatur occasio, unde iura nascuntur. Quod si praecepta nostra implere neglexerint, omni negotio, de quo iurgare coeperant, priuabuntur. DAT. PRID. NON. APRIL. ANTONIO ET SYAGRIO CONSS. a. 382

Br. (NMGE): c. 2^a supplet Iust. 8, 4, 6 pr.

1) § 2 = Iust. 8, 4, 6 § 1 2) Iust. 8, 4, 6: iunge 2, 12, 3

1 uiolentia M subuenire NE non.] apl. E 2 a. om. M VII] VIII N, VI G constante Iust. (Hal.) c.] N, cl. M, caes. III Iust. (Hal.), om. GE 7 iniungente] NGr, iniungentem E, iubente MGt 15 potium N, oppitum G uic.] ue. G 16 uulgato ... intimato] uulgo E quietum] qui eum E 17 domino GaE ea] eam N, eo G1 perpetuo G praecoccupauerint E 18 uiolentiam N cum] quae G poposcit G 19 iudices N interloquationem N, interlocutiones G, interlocutione E suppressas G 20 ut] aut N semel ... 21 habito om. Ea sin

Iust. 21 curatoris uel tutoris G 22 peruacant N iurgandi] ingrandi MGt, migrandi Gv cupiam et N, copiam et E, copiae G 23 adterat] iterato Gt damnum NGt 24 reddantur E autem om. N ponitur N (Mo.) 25 publico Gt prosequatur E treuf. N, treueres E, om. MGt euerio GE post cons. E addit hic de iure addendum quid sit unde ui uel momentaria actio 27 dominium possessoris] Paris. 4405, domino possessores N, dominum (domum Ea) possessoris ME, dominium possessionis G aliqua] NGtE, illa MGv 28 negotium ipsum MG

IMPPP. VALENTINIANVS THEODOSIVS ET ARCADIVS AAA. AD MESSIANVM COMITEM R. P. Plerosque detectum est rem priuatam nostram, quam publicatio celebrata quaesierat, inuasisse: quam nos a retentatoribus ereptam sociari iubemus aerario, punientes contumacius, quam decus publicum sinebat, erectos, ut, qui 1) litem inferre potuissent, nollent expectare iudicium ac spernerent uictoriam, quam iustitiae praescripsisset euentus, et amplecterentur, quod dedisset 5 1 audacia. Cadat igitur lite, quisquis opperiri noluerit litis euentum, et quod recipere lege 2 potuisset, contemptor examinis uiolentus amittat. 2) Illi uero, quos in tantum fuorem pro- uexit audacia, ut, quod iurgaturi apud examinis fidem sperare non possent, ante euentum iudicialis arbitrii inclicita praesumptione temerarent, aestimationem rei, de qua litigari conue- 3 nerat, cogantur exsoluere. Quod quidem etiam in priuatis obseruandum negotiis generali 4 lege sancimus. Illud autem ab officio magnificentiae tuae cauendum esse decernimus, ut sa- cratissima domus nostra expectare litem, non inferre cogatur, neque expetat, sed patiatur exa- men. DAT. 3) XVIII KAL. IUL. TRIV(ERIS) TIMASIO ET PROMOTO CONSS. a. 389

INTERPRETATIO. Cognouimus rem fisci nostri uiolenter aliquos inuasisse. Sed nos euidenti lege praecipimus, ut, si quis aut fiscalem rem aut priuatam ante sententiam a iudice 15 prolata inuaserit et noluerit expectare litis euentum, perdat negotium, qui contempsit expectare iudicium. Ille uero, qui hoc praesumpsit inuadere, quod per iustitiam apud iudicem non poterat obtinere, habita aestimatione talem rem aliam illi domino restituat, qualem no- scitur ante iudicium peruasisse.

IMPP. ARCADIVS ET HONORIVS AA. ARRIANO CONS(VLARI) LIGVRIAE. Legis iteranda sunt 20 beneficia, quae tantum absentibus detulerunt, ut, si perturbatus possessionis status sit uel direptum aliquid, ad repetendum momentum, redintegrationemque fortunae seruis etiam prae- beatur facultas, amicis praeterea, parentibus proximis uel libertis. Iudicem quoque absentium commoda tueri oportet atque in his, quae conprobantur ablata, celeri redhibitione consulere, nec iudicium dilatione suspendi. Sub quocumque igitur nomine uel titulo possidenti repe- 25 tendi copia praebetur, quia utendae rei habuit facultatem, ut, quae in militia constitutis uel absentibus erepta esse constiterit, sub cuiuslibet personae repetitione reddantur. DAT. XV KAL. IANUAR. MEDIOL(ANO) ARCADIO III ET HONORIO III AA. CONSS. a. 396

INTERPRETATIO. Propter absentes legem uolumus iterare, ut, quidquid fuerit eis a qua- libet persona sublatum, totum amicis eorum uel proximis uel seruis, cum iudicem interpella- 30 uerint, sine dilatione reddatur: ut res, quas discedens dominus in sua proprietate dimisit, integra ab actoribus domini, quousque redeat, uindicetur. Quaecumque autem in militia con- stitutis uel absentibus peruasa fuerint, sine aliqua iubemus dilatione restitui.

Br. (NMGE)

1) cum ins. Gothofredus 2) § 2. 3 in Iust. 8, 4, 7 his uerbis receptae sunt: Si quis in tantam furoris peruenit audaciam, ut possessionem rerum apud fiscum uel apud homines quoslibet constitutarum ante euentum iudicialis arbitrii uiolenter inuaserit, dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit restituat possessori et dominium eiusdem rei amittat: sin uero alienarum rerum possessionem inuasit, non solum eam possidentibus reddat, uerum etiam aestimationem earundem rerum restituere compellatur 3) accepta?

1 missianum GE c. r. p.] NE, cesp. M, uc. lusp. G 2 plerumque NGEv depec- tum M rem] in rem ME caelebratam N quaesiuerat ME 3 aerario] ac pari N punientis E contumaces quos G 4 erectos] Murbacensis, erectus E, ereptos MG, crimi- nali N ut qui] GE, ut M, qui N nollint spectare E 5 spernerint NE, spernere G iniusticiē E praescripsisset (perscr. G) ... dedisset] praedidisset N (Kr.), perdidisset N (Mo.) et amplect.] etiam plect. E 6 au- dacia] E, audaciam N, audaciae MG cadat] Tilius, cedat libri litem E, inc. G ob- perire NGE 7 uiolentiis N ille NG quos om. G furorem] NE, furore G, furor M 8 audacia] NE, audaciae M, audaciam G iurgatori N, iurgatur G; iurgando Eb, inc. Ea possent] O, possint NME, inc. G 9 iudi-

ciales arbitrio N temerari G litigatore N 10 cogatur NG quo Ea priuandis Gt negotiis om. Ga 11 officium N 12 expec- tare om. M neque om. N expectat NE, inc. G 13 VIII E triu.] M, trium N, triu*** G, treueres E tymatio E, ***cio G 20 consul a E, cons. M, consuli Gb le- guriae N, legariae E leges N 21 beneficia om. Ga statutus E 22 aliquod G ri- pendum N 24 tueri oportet] ueri*** Ga atque in his] in his ad quae G oblata Ea, inc. G consoluere NGv 25 quocumque] M*, quo M possidendi G repenti N 26 quia] qui M rei om. N ut om. N militiam G 27 constiterint MG persona ereptione E reddatur N 28 ian.] iul. G III om. ME, III aa. om. G

5¹⁾ IDEM AA. PETRONIO VIC(ARIO) HISPANIARVM. Nec imperiale responsum, quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris interpellare²⁾ possessionis statum eo qui rem tenet absente permittitur, quia negotiorum merita partium adsertione panduntur. Vitia autem³⁾ a maioribus contracta perdurant et successorem auctoris sui culpa comitatur. ET CETERA. DAT. XV KAL. IANVAR. MEDIOL(ANO) CAESARIO ET ATTICO CONSS. a. 397

INTERPRETATIO. Nec per principis praeceptionem, si a litigatore fuerit obtenta, nec per responsum iudicis, si fuerit interpellatus, absente domino possessio ullius auferatur, quia prius conueniri debet ille qui possidet et nisi inter praesentes iudicium dari non potest nec negotium terminari. Nam quicumque alienam uel absentis rem crediderit occupandam, nonerit etiam heredes suos similiter pro hac auctoris praesumptione obnoxios esse mansuros. 10

6⁴⁾ IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. IVLIANO II⁵⁾ PROCONSVLI AFRICAE. Momenti⁶⁾ actio exerceri potest per quamcumque personam. Sub colore autem adipiscendae possessionis obrepticia petitio alteri obesse non debet, maxime cum absque conuentione personae legitimae initiatum iurgium uideatur. Nihil autem opituletur conuentio circa minorem habita, cum id rectius circa curatorem debuerit custodiri. DAT. PRID. NON. MART. RAV(ENNA) CONSTANTIO ET CONSTATE CONSS. a. 414

INTERPRETATIO. Ad recipiendum momentum, id est infra anni spatium, cuiuslibet persona agere potest. Si per obreptionem fuerit facta petitio, alterius parti praeiudicare non poterit. Praeterea cum legitima persona non sit, nihil ualeat actio contra aetatem minorem, quae contra curatorem suum potius debuit iusta ratione proponi. 20

[XXIII] (Br. XXI Mo. XXIII) VTRVBI

1⁷⁾ IMPP. ARCADIUS ET HONORIVS AA. VINCENTIO PPO. GALLIARVM. POST ALIA: Si coloni, quos bona fide quisque possedit, ad alios fugae uitio transeuntes necessitatem condicionis propriae declinare temptauerint, bonae fidei possessori prima oportet et celeri reformatione succurri, tunc causam originis et proprietatis agitari, non expectatis temporibus nec denuntiatione sollemni, quae locum in his negotiis non habebunt. ET CETERA. DAT. IIII KAL.⁸⁾ IUL. MEDIOL(ANO) STILICHONE ET AVRELIANO CONSS. a. 400

INTERPRETATIO. Si coloni rei alienae ad alios dominos forte confugerint, primum est, ut fugitios suos, de cuius re exisse noscuntur, momenti beneficio possessor sine dilatione recipiat et sic de eorum origine audiatur, nec requiratur in iudicio, ut prius titulum litis petitor scribat, quia initium litis ad momentariam non pertinet actionem. 30

ad 24 Br. (NMGE)

¹⁾ pr. = Iust. 8, 5, 2: § 1 = Iust. 7, 32, 11 ²⁾ interpellare] ex quacumque parte innouare Iust. ³⁾ autem] possessionum Iust. ⁴⁾ Iust. 3, 6, 3 ⁵⁾ II om. Iust. ⁶⁾ momentariae possessionis Iust. ⁷⁾ Iust. 11, 48, 14: iunge 12, 19, 1—3. 5, 16, 18 (Iust. 11, 48, 13) ⁸⁾ III kal. 12, 19, 1—3

1 aa.] a. M uic.] uc. G spaniarum GE responsum] NGv E Iust., rescriptum MGt supplicatione litigatores N 2 obtinebit Iust. (plerique) interlocutio E interpolare M, interpellatore G statutum E eo] eum Gt 3 tenit N permittetur N merita] merita a N panduntur] conduntur M 4 perdurent E et] ut E comitatur] c. burgario N, committetur G 5 xv] MGE Iust. 8, 5, 2, v N Iust. 7, 32, 11 12 adipiscenda M 13 obrepta petitio MGt, subreptio Gv conuentionem M 14 habita . . . 15 curatorem om. E habita cum] habitaculum (—lam N a) N 15 rau. om. N constantios G a, constantias G b 16 constante] constans aug. G 21 urui M, utrum ui NGE 22 arc. et hon.] hon. et theodosius NG ppo.] pf. M, pfu. NG, pf. E gallie NG 23 quisquis E possidet GE alius NM a necessitate M, necessitates G 24 possessuri N prima] NE Iust. (U), primum MG Iust. (KJ) et om. Iust. 25 tunc . . . agitare om. E a tunc] Gv E b Iust., tum N, hanc MGt proprietates N agitare G spectatis E denuntiationi M 26 quae om. M III] III H cum 12, 19, 1—3 iul. om. E

[XXV] (Mo. XXIII) DE AEDIFICIIS PRIVATIS ET PVBLCIS¹⁾

1 IMP. CONSTANTINVS A. HELPIDIO AGENTI VICEM PP. Si quis post hanc legem ciuitate spolata ornatum, hoc est marmora uel columnas, ad rura transtulerit, priuetur ea possessione, quam ita ornauerit. Si quis autem ex alia in aliam ciuitatem labentium parietum marmora uel columnas de propriis domibus in proprias transferre uoluerit, quoniam utrobique haec esse publicum decus est, licenter hoc faciat: data similiter facultate etiam de possessione ornatum huiusmodi ad possessionem aliam transferendi, quamuis per muros uel etiam per mediam ciuitatem ea transferri necesse sit, ita ut ea solummodo quae illata fuerint ciuitatibus exportentur. D. VI K. IVN. VIMINACII CRISPO II ET CONSTANTINO II CONSS. a. 321

2²⁾ IMP. IVLIANVS A. AD AVITIANVM VICARIVM AFRICAE. Nemini columnas uel statuas cuiuscumque materiae ex alia eademque prouincia uel auferre liceat uel mouere. D. VI K. NOV.³⁾ IVLIANO A. IIII ET SALLVSTIO CONSS. a. 362. 363

3 IMPPP. VALENS GRATIANVS ET VALENTINIANVS AAA. AD MODESTVM PP. Singularum urbium curiales etiam inuiti uel reparare intra ciuitates quas olim habuerint domus uel ex nouo aedificare cogantur, illic semper munis inseruituri et aucturi proprietarum frequentiam ciuitatum. Possessores uero, qui non erunt curiales, in urbibus, in quibus domus possident, easdem domos dirutas neglectasque reparent, iudicialia ad conseruandum hoc praeceptum auctoritate retinendi. D. XIII K. NOV. GRATIANO A. IIII ET MEROBAYDE CONSS. a. 377

4 IMPP. HONORIVS ET THEODOSIVS AA. MONAXIO PP. Per prouincias Mesopotamiam Osroenam Euphratensem Syriam secundam Phoenicem Libanensem Ciliciam secundam utramque Armeniam utramque Cappadociam Pontum Polemoniacum atque Hellenopontum, ubi magis hoc desideratur, ceterasque prouincias cunctis uolentibus permittatur murali ambitu fundos proprios seu loca sui domini constituta uallare. D. III NON. MAI. CONSTANTINOPOLI THEODOSIO A. VIII ET CONSTANTIO III CONSS. a. 420

5 IDEM AA. SEVERINO PP.⁴⁾ Maeniana, quae Graece ἐξβοτας appellant, siue olim constructa siue in posterum in prouinciis construenda, nisi spatium inter se per decem pedes liberi aeris habuerint, modis omnibus detrucentur. In his uero locis, in quibus aedificia priuatorum horreis publicis uidentur obiecta, obstructione maenianorum quindecim pedum interualla seruentur. Quem intercapedinis modum aedificaturis quoque proponimus, ita ut, si quis intra definitum spatium, id est decem pedum mensuram, aedificare uel intra quindecim pedum maenianum possidere temptauerit, sciat non solum fabricam demolendam, sed etiam ipsam domum fisco nostro adscribendam. D. III K. OCT. ASCLEPIODOTO ET MARINIANO CONSS. a. 423

6 [De seruitute luminis uel aeris similiter constitutum est, ut inter priuatorum fabricas decem pedes, inter publicas quindecim dimittantur.]

25 r. cum epitoma c. 6 citat Burg. 17, 6: 25, 1—5 supplet Iust. 8, 10, 6—8. 10. 11

¹⁾ Iust. 8, 10 ²⁾ iunge 8, 5, 15. 11, 28, 1. 15, 3, 2 ³⁾ Antiochiae. acc. XV K. April. Karthagine ins. 11, 28, 1 ⁴⁾ pu. Gothofredus

1 priuatis et publicis] Burg. liber optimus, priuatorum Burg. reliqui, priuatis Iust. 36 dimittantur] secundum legem Theodosiani libri IIII sub titulo de aedificiis priuatis et publicis addit Burg. retinendo Iust. (R a), retinenda Iust. (C b R b) 11 auitianum] iungenda, uitianum Iust. publicis addit Burg. 19 retinendi] Iust. (M), retinendum Iust. (C a),

↑ wichtig